

**Carl Grimbergin näkemys
paavien ja Euroopan
hallitsijoiden
ristiriidoista 1050-1418**

**Juha Happonen
Kirkkohistorian laitos
Huhtikuu/2018**

HELSINGIN YLIOPISTO –HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto –Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta	Laitos –Institution Kirkkohistorian laitos	
Tekijä – Författare Juha Markus Mikael Happonen		
Työn nimi –Arbetets titel Carl Grimbergin näkemys paavien ja Euroopan hallitsijoiden ristiriidoista 1050-1418		
Oppiaine –Läroämne Kirkkohistoria		
Työn laji –Arbetets art Pro gradu -tutkielma	Aika –Datum 20.4.2018	Sivumäärä –Sidoantal 58
Tiivistelmä –Referat <p>Pro gradu -tutkielmani käsittelee keskiaikana vuosina 1050-1418 Katolisen kirkon johtajina toimineiden paavien ja Euroopan maallisten hallitsijoiden valtapyrkimyksiä, sekä niistä aiheutuvia ristiriitoja, joita valtatavoittelu mukanaan toi. Ensiksi pyrin kuvaamaan pro gradu -tutkielmassani keskeisimmät valtapoliittiset sekä sotilaalliset tapahtumat ja valtapyrkimykset paavien ja Euroopan hallitsijoiden välillä. Tarkoitukseni on tuoda esille valtapyrkimysten eettisiä ja moraalisia näkökohtia, joilla Carl Grimberg arvioi teoksensa tapahtumia. Esimerkkien avulla pyrin nostamaan myös niitä myönteisiä ja kielteisiä seuraamuksia sekä tuloksia, joita Katolisen kirkon hallitsijoina toimineiden paavien ja Euroopan monarkististen ruhtinaiden toiminnan ja vallankäytön seurauksena oli. Tutkimuslähteenäni on historioitsija Carl Grimbergin Kansojen historia -teoksen keskiaikaa käsittelevät osat 1 ja 2. Crimbergin lähdeaineiston lisäksi tutkimuksessani on ollut siinä mielessä keskeinen sija Christensen ja Göranssonin kirkkohistorian teoksilla 1 ja 2, että olen voinut niiden avulla verrata ja ikään kuin "peilata" Carl Grimbergin kerrontaa ja tulkintoja tutkimusaiheeni historiallisista tapahtumista. Valikoiden olen voinut hyödyntää myös nykyaikaista englanninkielistä kirjallisuutta etsiessäni spesifistä tietoa Henrik IV:stä, Innocentius III:sta, ja esimerkiksi paaviuden suuren skisman, niin sanotun "paavien vankeuden ajan" loppuratkaisusta. Tutkimukseni temaattinen rakenne jäsentyy ajallisesti kolmeen osaan. Ensimmäinen niistä käsittelee paavinvallan pyrkimystä haastaa Euroopan monarkistiset kuninkaatt valtataistelussa Saksan keisareiden ja paavi Gregorius VII:n välillä. Toisen osan tutkimusta voi ajatella muodostuvan paavi Innocentius III:n aikaisesta paavinvallan huippukaudesta. Kolmannen pääteeman tutkimuksessani muodostaa Ranskan kuninkaan Filip Kauniin toiminta, joka tuli ajan kuluessa muuttamaan katolisen kirkon ja maallisen kuningasvallan voimasuhteita. Pro gradu -tutkielmani tutkimustuloksista kolme nousee mieleeni päällimmäisenä. Mielestäni Carl Grimberg ei itse näe eettisesti perusteltuna sotilaallisesti ekspansiivista toimintaa ja sotilaallisia operaatioita, joissa ei ole selkeästi kyseessä oman valtion kansalaisten, heidän elämänsä ja hyvinvointinsa turvaaminen. Toiseksi Carl Grimberg ei hyväksy doktriinia paavinvallan täyteydestä "plenitudo potestatis", eikä paavi Innocentius III:n vuonna 1302 julkaisemassa "Unam Sanctam" - bullassa paaviuden ohjelmajulistuksen ilmaisua: "jos maallinen valta käyttää miekkaa väärin tai yleensä tekee jonkin virheen, kuuluu tuomitseminen ja rankaiseminen hengelliselle vallalle". Koska Carl Grimberg ei hyväksynyt "Unam Sanctam" -bullaa teesiä, ei hän hyväksynyt paaviuden tekoja vain sillä perusteella, että ne olivat johdettuja tästä julistuksesta. Kolmantena johtopäätökseni Carl Grimberg ei mielestäni näytä pitävän tutkimuksessaan ehkä riittävästi sitä mielessään, että keskiajalla maallinen ja hengellinen poliittinen valta toimi kiinteässä yhteydessä. Molemmat niistä käsittivät velvollisuudekseen, jopa itse Jumalalta tulleen, hallita toimivaltaansa kuuluvia alueita, kansoja ja maita, sekä pitää valtakunnissa yllä hyvää järjestystä ja huolehtia kansalaistensa hyvinvoinnista.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Katolinen kirkko, paavit, keskiaika, Eurooppa		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
1.1	Carl Grimberg historioitsijana.....	1
1.2	Tutkimustehtävä	3
1.3	Tutkimusmenetelmä.....	3
1.4	Taustaa.....	3
2	Paavin pyrkimys ylivaltaan	5
2.1	Keisarin ja paavin taistelu maailmanherruudesta	5
2.2	Paavi Gregorius VII.....	7
2.3	Investituurariita ja simonia	8
2.4	Canossan väliaikainen sovinto	11
2.5	Henrik IV jatkaa taistelua paaviutta vastaan.....	14
2.6	Saksan kuningas Henrik IV hallitsijana	17
2.7	Henrik V ja investituurariidan ratkaisu	18
2.8	Wormsin konkordaatti	20
2.9	Katolisen kirkon valtapoliittinen toiminta Englannin kuninkaan Edvardin seuraajan valinnassa 22	
2.10	Innocentius III paavinvallan huippuaikana ja IV lateraaninen konsiili.....	24
3	Ranskan kuninkaan johtoasema	31
3.1	Konrad IV taistelee paaveja vastaan.....	31
3.2	Konrad hyökkää Italiaan	32
3.3	Bonifacius VIII ja Filip Kaunis.....	34
3.4	Paavien Baabelin vankeus - paavit Avignonissa	40
3.5	Suuri kirkollinen hajaannus	43
3.6	Pisan ja Konstanzin kirkolliskokoukset.....	45
3.7	Paavinvallan ja maallisenvallan uusi suhde	49
3.8	Paaviuden kriisin ratkaisu	50
4	Tulokset	51
5	Lähde- ja kirjallisuusluettelo	58
5.1	Kirjallisuus	58

1 Johdanto

1.1 Carl Grimberg historioitsijana

Carl Grimberg syntyi 22.9.1875 Göteborgissa. Hänen vanhempansa olivat Joel Crimberg ja Charlotta Andersson, jotka toimivat kansakoulunopettajan ammatissa. Carl Grimberg aloitti korkeakouluopintonsa vuonna 1893. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1896, filosofian lisensiaatiksi 1902 ja filosofian tohtoriksi 1903. Carl Grimberg toimi opettajana Lundbergin koulussa vuosina 1904-1907. Hän Göteborgin yliopistossa oli dosentin virassa 1906-1909. Carl Grimberg työskenteli modernin historian lehtorina Upsalassa 1907-1908.¹

Carl Grimbergin historian opintoja ohjasi professori Ludvig Stavenow. Carl Grimbergin tohtorinväitöskirjan aiheena oli Ruotsin ja Preussin diplomaattiset suhteet 1804-1808. Hänen väitöskirjan aihevalintaansa, joka sisältää paljon traditionaalista historiaa, voidaan luonnehtia hyvin tehdyksi tutkimukseksi hallituskauden aikana diplomatian roolista Tukholman ja Berliinin välillä.²

Carl Grimberg julkaisi joitakin pienempiä tutkielmia tohtorinväitöstutkimustyön loppuaikana. Eräs niistä käsitteli sodanjohtoa vapausajan valtiopäivien aikana. Tämä tutkielma ilmestyi 1905 yhtenä painoksena. Carl Grimbergin tieteellinen työ palkittiin dosentuurilla Göteborgin yliopistossa. Hänen opetustyönsä suuntautui kuitenkin käytännössä muualle, ja hän sai vapautuksen omasta pyynnöstään dosentin virastaan muutaman vuoden kuluttua.³

Carl Grimberg toimi tieteellisten virkatehtävien ohessa vuodesta 1897 pedagogiikan opettajana. Hän antoi tärkeän panoksensa koulupedagogiikan alueella, jonka merkitys tuskin tuli tunnustetuksi oikeutta antavalla tavalla.⁴ Suurimmaksi osaksi Carl Grimbergin opetusvirkatehtävät muodostuivat yksityisoppikouluissa työskentelystä, mistä oli se hyöty, että hän sai kokeilla vapaammin pedagogisia koulutusmuotoja. Oppilaiden mukaan Carl Grimberg oli erityisen kiehtova ja mukaansatempaava historianopettaja.⁵

Eräs Carl Grimbergin työn tulos oli hänen tekemänsä koulun historian oppikirja 1905. Verrattuna yleisesti käytössä oleviin C.T. Odhnerin historian oppikirjoihin Carl Grimbergin toimittama oppikirja merkitsi pedagogista edistysaskelta.⁶ Carl Grimbergin oppikirjan erona oli elävyys, havainnollisuus ja

¹ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

² Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

³ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

⁴ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

⁵ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

⁶ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

selkeys. Tilannekuvaus ja "lähdeote" todentuntuistivat hänen kirjan esitystä, joka oli myös kirjana erittäin hyvin kuvitettu.⁷

Carl Grimberg jätti opettajantehtävänsä vuonna 1908 siirtyi AB Norsted&Sönerinin kustantamon kirjallisuusosaston päälliköksi. Carl Grimbergin tehtäviä koskien heräsi neuvottelujen aikana silloisen johtaja A. Holmin kanssa ajatus tehdä laaja tutkimus Ruotsin kansan historiasta halki aikojen. Tuloksena oli hieno Ruotsin kansan historia, joka ilmestyi 1913-1924 yhdeksässä osassa. Lisäksi sarjan kaksi täydentävää osaa julkaistiin 1932-1939.⁸

1900-luvun historianromantiikka muodosti perustan Carl Grimbergin työlle. Se yhdistyi kansallistunteeseen ja innostuneeseen ihailuun oman maan rikkaan menneisyyden kanssa. Ödena -teoksesta tuli erityisen suuri myyntimenestys, joka julkaistiin useina kymmeninä painoksina. Julkaisumenestykseen vaikutti työnlaadun lisäksi vastaavien teosten puute Ruotsissa. Fryxelsin kirjoitukset Ruotsin historiasta oli ainoa vertailukelpoinen edeltäjä.⁹

Carl Grimbergin työskennellessä vielä Ödena -teoksensa kanssa, hän aloitti 12-osaisen Kansojen historia -sarjan kirjoittamisen. Kustannusyhtiön kanssa tehty sopimus mahdollisti Carl Grimbergille omistautua ajallisesti täysin tutkimus- ja kirjoitustyölle. Carl Grimberg kirjoitti suuren osan uudesta tutkimuksestaan Välimerellä, risteilyillänsä omalla purjeveneellä. Carl Grimberg ei ehtinyt saada valmiiksi erittäin laajaa Kansojen historia -teostaan elämänsä aikana, vaan hän kirjoitti 10-osaa tästä teos-sarjasta, jonka kaksi viimeistä osaa loput viimeistelivät. Hänen osaltaan kirjoitustyö eteni noin vuoden 1715 tapahtumien ajanjaksoon. Ne osat tästä historiantutkimus -teoksesta, jotka Carl Grimberg itse kirjoitti ja muotoili, oli tehty samantyyppisellä luonteenomaisella piirteellä, kuin Ruotsin historiaa käsittelevä Ödena -teos, elävästi ja havainnollisesti, sisältäen tutkimushistoriallista selontekoa. Silti Kansojen historiasta tuli suuri myyntimenestys.¹⁰

Kansojen historia on Skandinavian myydyin maailmanhistorian kokonaisuus, jota on myyty noin 500 000, ja Suomessa 100 000 kappaletta.¹¹ Teos on tässä mielessä merkittävä, että se on löytänyt tiensä myös akateemisten piirien ulkopuolelle. Kansojen historia -teoksella on ollut suuri vaikutus Suomessa kaikkien kansankerroksien Euroopan historian kuvan muodostumisessa.

⁷ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

⁸ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 1.

⁹ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 2.

¹⁰ Svenskt Bibliografiskt Lexikon 2018: 2.

¹¹ Wikipedia Carl Grimberg.

1.2 Tutkimustehtävä

Pro gradu -tutkimusaiheenani on Carl Grimbergin näkemys paavien ja Euroopan hallitsijoiden ristiriidoista 1050-1418. Ensiksi pyrin kuvaamaan pro gradu -tutkielmassani keskeisimmät valtapoliittiset sekä sotilaalliset tapahtumat ja pyrkimykset paavien ja Euroopan hallitsijoiden välillä. Toiseksi pro gradu -tutkielmassani tarkoitukseni on tuoda esille valtapyrkimysten eettisiä ja moraalisia näkökohtia, joilla Carl Grimberg arvioi teoksensa tapahtumia. Esimerkkien avulla pyrin nostamaan myös niitä myönteisiä ja kielteisiä seuraamuksia sekä tuloksia, joita Katolisen kirkon hallitsijoina toimineiden paavien ja Euroopan monarkististen ruhtinaiden toiminnan ja vallankäytön seurauksena oli.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni lähdeaineistona on ollut Carl Grimbergin Kansojen historia -teoksen keskiaikaa käsittelevät osat: Keskiaika I ja Keskiaika II. Käytössäni oleva laitos on kolmas uudistettu painos, jonka Jussi Teljo on suomentanut.

Etsiessäni Carl Grimbergin vastauksia sekä tulkintoja hallitsijoiden valtapyrkimyksissä ja -taisteluissa, olen lukenut Kansojen historia -teoksen lisäksi tutkimus kirjallisuutta verratakseni Carl Grimbergin näkemyksiä, pohdintaa ja mielipiteitä toisten historioitsijoiden tulkintoihin, ja saadakseni siten tarkemman kokonaiskuvan pro gradu tutkimusaiheeni historiallisista tapahtumista. Torben Christensenin ja Sven Göranssonin Kirkkohistorian teokset osat I ja II ovat olleet hyödyllisenä apuna tutkimuksessa, koska olen löytänyt näistä teoksista pro gradu-tutkimukseni keskeisten tapahtumien kuvaukset, joka on siten helpottanut Carl Grimbergin tulkintojen pohdintaa, sekä laajentanut Carl Grimbergin tapahtuma kuvausta. Tämän lisäksi olen käyttänyt olen käyttänyt pro gradu -tutkielmassani seuraavaa tutkimuskirjallisuutta: Elmon Duffy; A History of The Popes, Miri Rubin, Walter Simons; Christianity in Western Europe, I.S. Robinson; Henrik IV of Germany 1056-1106, Tuomas Heikkilä, Samu Niskanen; Euroopan synty, Christian Krötzl; Pietarin ja Paavalin nimissä ja Martin Marty; Kristitty maailma. Tutkimusmenetelmäni on Carl Grimbergin ja toisten historioitsijoiden tulkintojen vertailu paavien ja Euroopan hallitsijoiden ristiriidoista tutkimukseni aikarajauksen puitteissa.

1.4 Taustaa

Kuninkaallinen ja papillinen arvoasema oli sidottu toinen toisiinsa kristikansassa vastavuoroisella sopimuksella. Kuningas oli vyötetty miekalla ja kalpalla niin, että hän oli aseistettu puolustamaan sekä vastustamaan kirkon vihollisia. Pappi pyhitti itsensä rukoilemaan ja valvomaan Jumalan asettamana

kohti kuningasta ja kansaa.¹² Kardinaali Ostian Damian kuvasi näin kirkon ja maallisen vallan molemminpuolista riippuvuutta toisistansa kirjeesssänsä kuningas Henrik IV:lle, kun hän kehotti kuningasta puolustamaan Rooman kirkkoa vastapaavin hyökkäyksiä vastaan. Ostian Damian korosti samaa aihetta kolme vuotta aiemmin, kun hän rohkaisi Saksan hiippakuntaa tunnustamaan Aleksanteri II:n laillisena paavina. Teoria piispojen pyhitetystä piispojen arvoasemasta ja kuninkaallisesta vallasta on peräisin paavi Gelasius I:ltä (492-496). Kristus erotti molempien hallitusten virat niille sopivien tehtävien ja niiden erityisen arvokkuuden mukaan. Näin kristityt keisarit tarvitsivat piispoja, jotka voivat välittää iankaikkisen elämän ja piispat voisivat turvautua valtakunnan johtoon yhteenottojen sattuessa heidän valtakunnassaan.¹³

Keskiajalla paaviuden uudistumisen ja voimistumisen myötä yhteenotot ja selkkaukset maallisten hallitsijoiden ja paavien välillä Euroopassa olivat melko yleisiä. Katolisen kirkon johdossa alettiin ajatella, että paavin valtaan ei kuulunut pelkästään kristikansan hengellinen ohjaaminen ja ihmisten hengellisistä tarpeista huolehtiminen, vaan kirkon tuli hallita koko maailmaa paavin toimiessa sen johtajana. Toiseksi katolinen kirkko katsoi tehtäväkseen oikaista maallista valtaa ja sen vallankäyttöä tämän tehdessä virheitä tai epäonnistuessa hallitsemistehtävässään.¹⁴ Tämä tehtävän suorittaminen vaati katolisen kirkon organisatorisia uudistuksia.

Paaviuden uudistaminen alkoi paavi Leo IX:stä. Hänen mieltään ei täyttänyt pelkästään ajatus kirkon uudistamisesta Jumalan lain mukaan, vaan vakaumus siitä, että Kristus oli uskonut apostoli Pietarille ja hänen Roomassa istuville seuraajilleen kristikunnan johtamisen ja ohjaamisen tehtävän. Kirkon uudistamisessa oli tärkeää, että paavi oli onnistunut valitsemaan lähimmiksi avustajikseen joukon hyvin lahjakkaita miehiä, jotka kannattivat innokkaasti kirkon uudistamista puhdistetun paaviuden johdolla. Heidän joukossaan oli roomalainen Cluniasenssi -munkki Hildebrand, joka oli ollut uudistetun ranskalaisen Moyenmoutier'n luostarin munkki.¹⁵

Jo ensimmäisessä pääsiäissynodissa Roomassa vuonna 1049 paavi Leo IX ryhtyi nikolatismiin ja simonian vastaiseen taisteluun ja vaati papiston uskonnollista ja moraalista nousua kanonisen yhteiselämän avulla. Sitä seurasi muualla Italiassa, Ranskassa ja Saksassa joukko reformikirkolliskokouksia, joita paavi Leo IX johti henkilökohtaisesti. Hänen laajat matkat vaikuttivat reformipaaviuden muuttu-

¹² Robinson 1999:107.

¹³ Robinson 1999:107.

¹⁴ Grimberg 1965: 209.

¹⁵ Christensen 1975: 356.

misen realiteetiksi länsi-eurooppalaisille kansoille. Tämän seurauksena reformin kannattajat tukivat kaikkialla paavia, samoin kuin paaville uskolliset asettuivat tukemaan kirkon uudistusta.¹⁶

Samanaikaisesti paavi Leo IX teki työtä voimakkaan hallinnollisen johtoelimen luomiseksi Paaville. Roomassa tapahtui pian puhdistuksia kirkonmiesten keskuudessa. Paavi Leo IX pani johtaviin kirkollisiin virkoihin avustajiaan, jotka kansainvälisen asenteensa ansiosta olivat Rooman puoluepolitiikan yläpuolella. Siten syntyi kardinaalikollegio. Se kehittyi pian kiinteäksi instituutioksi, joka toimi paavin neuvostona ja hallintoelimenä. Lisäksi organisoitiin uudelleen paavin rahalaitos. Ryhdyttiin jälleen kantamaan suorituksia ja maksuja paavin perintömaista sekä paavin alaisista luostareista ja kirkkoista, ja niin saatiin paavilliseen hallintoon tarvittavat varat.¹⁷

Eräänä osana kehittämissäpyrkimyksissä oli pyrkimys rajoittaa paikallisten kirkollisten elinten itsenäisyyttä - arkkipiispoille annettiin käsky saapua Roomaan joka kolmas vuosi. Siellä missä Leo IX ei itse voinut olla paikalla johtamassa ja valvomassa kehitystä, hän käytti henkilökohtaisia lähettäjiä, joilla oli valtuudet tehdä kaikki ratkaisut hänen puolestaan. Tämä johti paavin legaattijärjestelmän syntymiseen.¹⁸

2 Paavin pyrkimys ylivaltaan

2.1 Keisarin ja paavin taistelu maailmanherruudesta

Saksa menetti vuonna 1056 tarmokkaan, päämäärätietoisen ja velvollisuudentuntoisen Henrik III hallitsijan. Kristillisen aatteen omaksuneena johtajana hänen hallitustoimintansa tunnuslauseena olivat Jeesuksen sanat lähimmäisenrakkaudesta ja sovinnollisesta mielenlaadusta. Hallitsijan kuollessa varhain 39-vuoden ikäisenä hänen seuraajakseen oli jo ennakolta valittu hänen kuusi vuotias poikansa Henrik. Holhooja hallitusta tuli hoitamaan Henrikin äiti Agnes. Melko nopeasti kuitenkin osoittautui, ettei uuden hallitsijan luonne ollut kyllin vahva valtakunnan poliittiseksi johtajaksi. Itseluottamuksen puutteen vuoksi Agnes oli vailla sitä arvovaltaa, jota hän olisi tarvinnut korkeimman tuomiovallan käyttämiseen rangaistuksensa maanrauhan rikkojia. Kaikessa mihin hän ryhtyi oli naisellisilla oikuilla liian suuri osa. Lisäksi Agneksilla oli suosikkinsa korkeiden hengenmiesten joukossa, ja eräs heistä Augsburgin piispa tuli siinä määrin suureliseksi, että sietämättömyys sai hänessä valtaa. Nämä olosuhteet vaikeuttivat myös leskikeisarinna vastuuvaltaisen neuvonantajien toimintaa.¹⁹

¹⁶ Christensen 1975: 356.

¹⁷ Christensen 1975: 356-357.

¹⁸ Christensen 1975: 357.

¹⁹ Grimberg 1965: 126.

Poliittinen tilanne johti huomattavimmat maalliset ja hengelliset ruhtinaat salaliittohankkeeseen saadaksensa muodostettua voimakkaamman hallitusvallan kuningatartaan vastaan. Salaliiton johtajaksi tuli Kölnin vallanhimoinen arkkipiispa Anno. Vuonna 1062 salaliittolaiset panivat toimeen jonkinlaisen vallankaappauksen. Keisarinna luokse, joka oleskeli siihen aikaan Annon hiippakunnassa, Kaiserwerthin saarella Reinin alajuoksulla, saapui vierailulle arkkipiispa ja eräitä ylhäisiä herroja. Eräiden päivällisten jälkeen Anno kutsui kaksitoista vuotiasta kuningasta katselemaan laivaa, joka oli ankkurissa saaren vieressä. Petosta aavistamatta poika meni laivaan, mutta samassa silmänräpäyksessä irrotettiin köydet ja laiva liukui matkaan pitkin jokea. Henrik kauhistui ja hyppäsi virtaan. Hän olisi varmasti hukunut vahvaan virtaan, ellei eräs salaliittolaisista oman henkensä uhalla olisi hypännyt veteen ja onnistunut saamaan häntä takaisin laivaan. Näytelmää katseli rannalta suuri ihmisjoukko, joka ilmaisi äänekkäästi suuttumuksensa majesteettirikoksesta, mutta kukaan ei voinut tulla avuksi viekkaasti ja nopeasti suoritettussa kaappauksessa.²⁰

Näin salaliittolaiset saivat nuoren Henrikin valtaansa. He muodostivat nyt itse uuden holhoojahallituksen, jonka jäsenet hankkivat itselleen läänityksiä valtakunnan kustannuksella. Siitä syntyi oikea kruunun kiinteän omaisuuden ryöstöretki. Uudesta hallituksesta syntyi pian arkkipiispa Annon ja hänen virkaveljensä Bremenin Adalbertin yhteishallitus. Adalbert oli Annon kaltainen vallanhimossaan, mutta paljon häntä etevämpi lahjoiltaan ja sivistykseltään. Adalbert onnistui vetää yhä enemmän nuoren kuninkaan Henrikin omalle puolelleen. Adalbert julisti vuonna 1065 Henrik IV:n täysi-ikäiseksi. Seuraavana vuonna syntyi kuitenkin Annon johdolla suuri salaliitto Adalbertia vastaan ja ruhtinaat vaativat Henrik IV:n erottamaan Bremenin arkkipiispa neuvostostansa. Heidän esiintymisensä oli niin uhkaavaa, että kuninkaan täytyi antaa myöten ja Adalbert joutui palaamaan lähes pakolaisen lailla arkkihiipakuntaansa.²¹

Adalbertin paon jälkeen kuningas Henrik IV:n oli vaieten alistuttava siihen, että Anno otti hallituksen johdon käsiinsä. Hän käyttäytyi nyt häikäilemättömämmin ja uhittelevammin kuin ennen. Kuningas alkoi samalla työskennellä salaa horjuttaakseen Annon asemaa käyttäen hyväkseen toisten ruhtinaiden kateutta. Samaan aikaan valtaistuimella istuva nuorukainen alkoi kypsyä mieheksi eikä kestänyt enää kauan ennen kuin hän katkaisi kahleet, joihin vallanhimoiset suurmiehet olivat hänet sitoneet. Kun vallan ohjokset liukuivat yhä enemmän kuningas Henrik IV:n käsiin, Anno pyysi eroa.²²

²⁰ Grimberg 1965: 126.

²¹ Grimberg 1965: 127-128, 130.

²² Grimberg 1965: 130.

Kuningas Henrik IV ei saanut kuitenkaan hallita kauan rauhassa. Vuonna 1073 puhkesi vaarallinen kapina häntä vastaan. Frankkilaisen suvun valtaistuimelle noususta lähtien saksit olivat olleet tyytymättömiä siihen, että valtakunta oli saanut kuninkaan heidän heimonsa ulkopuolelta. Henrik III:n aikana he olivat osoittaneet niin voimakasta vihamielisyyttä frankkilaista kuningasta kohtaan, että hänen oli ollut melkein hengenvaarallista kulkea Saksan pohjoisimmilla seuduilla. Kun Henrik III yritti lanistaa heidän uhmaansa ja pakottaa koko kansaa tottelemaan kuninkaan tahtoa, hän kohtasi yhtenäistä vastarintaa. Saadakseen saksit alistumaan kuningas hankki itselleen laajoja maa-alueita heidän maastaan, jotka häikäilemättömät ylimykset olivat saalistaneet itselleen holhoojahallituksen aikana. Siten hän aikoi hankkia itselleen uuden tarpeellisen tukikohdan sen lisäksi, mikä hänellä oli Reinin varrella. Suojellakseen omistusoikeuttaan kuningas perusti Saksiin ja Thuringeniin joukon linnoja, joihin hän sijoitti luotettavia frankkenilaisia ja schwabenilaisia joukkoja.²³

Se ei ollut tietenkään hillittömien saksien mielen mukaista, kun heitä lisäksi räsitetiin päivätöillä linnojen rakentamisessa ja heidän täytyi tuntuvalta osalta kustantaa kuninkaallinen hovinpito. Vuonna 1073 saksit nousivat kapinaan ja vaativat, että kuninkaan oli hajotettava vastaperustetut linnat. Kun Henrik III vastasi välttelevästi, alkoivat saksilaiset piirittää linnoja. Henrik III:n oli pakko alistua saksilaisten vaatimuksiin revytyttää linnat ja varustukset, jotka hän oli suurin kustannuksin pystyttänyt.²⁴

Mutta sitten tapahtui sellaista, joka muutti täydellisesti tilanteen. Saksit kävivät itse vihatuinta "pakkolinnaa", Harzburgia vastaan, mutta he eivät tyytyneet vain hävittämään linnoituksia, vaan he ryöstivät myös siellä sijaitsevasta kirkosta kaikki kalleudet, hävittivät haudat, jossa kuninkaan veli ja pieni poika lepäsivät ja polttivat sen jälkeen pyhätön. Häpeällinen kirkonryöstö herätti laajalti inhoa hurjia sakseja vastaan. Tätä sekä pohjois- ja eteläsaksalaisten välistä ristiriitaa viisaasti hyväksikäyttäneen Henrik III voitti eteläsaksalaiset valtakunnanruhtinaat puolelleen. Nyt hänen ei ollut vaikeaa saada väkeä rangaistusretkikuntaan. Voimakkaan sotajoukon edessä hän ilmestyi äkkiä Thuringeniin, yllätti sinne leirytyneet saksilaiset sotajoukot ja tuotti niille musertavan tappion.²⁵

2.2 Paavi Gregorius VII

Vuonna 1073 paavinistuimelle nousi Gregorius VII, aikaisemmalta nimeltänsä Hildebrand. Hän oli opiskellut eräässä paavillisessa koulussa Roomassa, jossa hänen mielensä valtasi rajaton ihailu Paavin valtaa ja niitä tehtäviä kohtaan, joita sille tuli pahassa ja turmeltuneessa maailmassa. Tähän liittyi heh-

²³ Grimberg 1965: 131.

²⁴ Grimberg 1965: 131-132.

²⁵ Grimberg 1965: 132-133.

kuva viha sellaisia maallisia ruhtinaita vastaan, jotka eivät taipuneet nöyrästi pyhän isän tahtoon. Gregorius VII:lle oli itsestään selvä asia, että jokaisen kuninkaan oli osoitettava alamaisuutta pyhälle isälle. Paavi Gregorius VII perusteli hengellisen vallankäyttäjän jalompaa asemaa maalliseen hallitsijaan nähdessä sillä, että hänen mukaansa "vieläpä halvin pappikin on paljon arvokkaampi kuin kuningas, sillä pappi voi kasteen avulla karkottaa ihmisestä paholaisen sekä auttaa kuolevaa hänen viimeisessä hädässään, hän voi muuttaa leivän ja viinin Jeesuksen ruumiiksi ja vereksi, hän voi sitoa tai päästää ihmisen taivaassa ja maan päällä."²⁶

Hildebrand oli jo kauan ennen tultuaan valituksi paaviksi ollut keskushenkilönä työssä, joka tähtäsi nostamaan Italian papiston sen syvästä rappiosta. Hänen uudistusohjelmansa ensimmäisenä pääkohtana oli selibaatin toteuttaminen eli avioliiton kieltäminen papeilta ja luostariväeltä. Läänityslaitoksen aikana papistoa uhkasi vaara, että kirkon virat maallisten läänitysten tavoin muuttuisivat yksityisomaisuudeksi. Siten ne jäisivät pääosin tiettyjen sukujen haltuun riippumatta siitä oliko heillä Pyhän Hengen lahjoja, jotka katolinen kirkko katsoi hengellisen viran puolesta omistavan. Siksi paavin uudistusohjelmassa oli tärkeänä kohtana simonian poistaminen, joka lakkauttaisi kirkollisten virkojen antamisen tai hankkimisen rahalla. Simonian poistaminen sai laajemman merkityksensä koskien nimenomaisesti kirkollisen viranjakamisen oikeutusta.²⁷

2.3 Investituurariita ja simonia

Koska kirkollisten virkojen läänittämisen katsottiin merkitsevän Pyhän Hengen lahjojen luovuttamista, päätettiin etteivät maallikot saisi lainkaan antaa sellaisia virkoja. Tämä tehtävä kuuluisi vain paaville, joka yksin Jumalan käskynhaltijana maan päällä, saattoi kardinaalien ja piispojen, pappien ja munkkien avulla luoda yhteiskunnan, jossa toteutui Jumalan tahto.²⁸

Carl Grimberg katsoo, että oli erittäin nurinkurista, kun hovi- ja sotapalvelus riisti piispat ja apotit oikealta työmaaltaan, niin että he rauhan sanoman julistamisen sijasta johtivat joukkoja sotaretkillä - piispa sotapäällikkönä oli tuon ajan tavallisimpia ilmiöitä. Kirkon perusteellinen uudistaminen vaati tosin, että piispat ja apotit oli vapautettava läänitysvetvöllisyydestään maalliselle esivallalle. Yhtä selvää on toisaalta sekin, että keisarit ja kuninkaat pitivät tätä toimenpidettä vaarallisena hyökkäyksenä heidän valtaansa vastaan. Jos Saksan kuninkaalta olisi riistetty piispojen sekä apottien lääninherruus, se olisi merkinnyt hänelle huomattavaa vallan menetystä ja valtiolle se olisi merkinnyt lujimman siteen

²⁶ Grimberg 1965: 133-134.

²⁷ Grimberg 1965: 135-136.

²⁸ Grimberg 1965:137.

katkeamista, joka piti valtakuntaa koossa. Hengelliset suurvasallit olivat olleet Otto Suuren päivistä kuninkaiden parhaana tukena heidän vastustaessaan maallisten ruhtinaiden valtakunnan yhteyden hajottamispyrkimyksiä. Italiassa investituuran kieltäminen olisi tehnyt suorastaan lopun saksalaisten vaikutusvallasta, sillä keisarin mahti perustui siellä kokokaan piispojen uskollisuuteen keisaria kohtaan.²⁹

Hildebrandt oli valmistellut jo kauan ennen tultuaan paaviksi paavikuntaa suureen voimainmittään. Hän tiesi, ettei tätä hänen suurta aatettaan voitu toteuttaa ilman taistelua elämästä ja kuolemasta hallitsijoita vastaan, jotka olivat yhtä vallanhimoisia kuin hän itsekin. Hildebrandin oli saatava avukseen maallisia mahtikeinoja. Niitä hän sai aluksi Etelä-Italian normanneilta. Hän valitsi molemmat suuret rosvopäälliköt Robert Guiscardin ja hänen veljensä Rikhardin pyhän isän apureiksi. Hildebrandt sai vuonna 1059 aikaan, että Capuan Rikhard sekä Apulian ja Kalabrian Robert ottivat ruhtinaskuntansa lääneinä silloiselta paavilta, sekä lupasivat maksaa hänelle veroa ja auttaa häntä uskollisesti. Nyt hän saattoi todeta tyytyväisenä, että oli tehty alku läänitysvaltion muodostamiseen, joka oli ollut hänen unelmiensa päämäärä. Paavius oli varustettu maallisilla aseilla taistelussaan valtiovaltaa vastaan.³⁰

Paavi Gregorius VII julkaisi vuonna 1075 kiellon kaikille ruhtinaille investituuran antamisesta. Hiippakunnan seurakunnat ja papisto valitsivat piispat ja vaali alistettiin paavin tai hänen valtuutettunsa hyväksyttäväksi. Aikaa myöten kävi ilmeiseksi paavin tarkoitukseksi olevan, että paavi nimittää korkeimmat hengenmiehet. Varsinaisesti asia koski lähinnä Euroopan mahtavinta ruhtinasta eli Saksan ja Italian kuningasta, sillä jos nämä maat joutuisivat paavin valtaan, olisi taistelu jo voitettu.³¹

Saksaa ja Italiaa hallitsi vielä nuorukainen Henrik IV. Gregorius VII oli itse oleskellut kauan Saksassa ja oli läheisissä suhteissa eräisiin valtakunnan ruhtinaiden joukossa oleviin kuninkaan vastustajiin. Henrik IV kävi vastustamaan varovaisesti paavin vaatimuksia. Pyhä isä ei vielä oikein tiennyt mitä hänellä oli mielessä; mutta näytti epäilyttävältä, kun Henrik IV piti ympärillään neuvonantajinaan piispoja, jotka Gregorius VII oli julistanut pannaan simonian ja paavia kohtaan osoitetun uhman johdosta. Lisäksi vieläkin voimakkaampia epäluuloja heräsi, kun kuningas nimitti kahdelle piispanistimelle piispat itse, ikään kuin ei olisi kuullut mistään investituurakiellosta. Paavi Gregorius VII huomautti Henrik III:lle sen siveettömän elämän haitoista, jota hän väitti hänen elämän ja uhkasi Henrik IV:ttä pannaan julistuksella, ellei hän katuisi ja tekisi parannusta. Tässä paavi tosin nojautui ylimalkai-

²⁹ Grimberg 1965:136-137.

³⁰ Grimberg 1965:139.

³¹ Grimberg 1965: 149.

siin juoruihin, joista osa oli vahvasti liioiteltuja ja osa todistettavasti väärää, joita kuninkaan saksilaiset viholliset vastoin parempaa tietoaan levittivät.³²

Henrikin kutsuessa saksalaiset piispat vuonna 1076 Wormsin kirkolliskokoukseen kävi ilmi, kuinka yleisesti paavi Gregoriusta VII vihattiin. Paavi oli tehnyt itsensä vihatuksi alemman papiston keskuudessa vaatiessaan pappeja eroamaan vaimostaan. oli vastassaan ne kirkkoruhtinaat, jotka hän oli julistanut pannaan ja lisäksi toisia, jotka olivat tehneet itsensä syylliseksi simoniaan eli kirkollisen viran hankkimiseen rahalla, tai muulla arveluttavalla perusteella. Kirkolliskokouksen tuloksena oli ankaraan sävyyn sommiteltu kirjoitus, jossa Saksan papisto sanoutui irti kuuliaisuudesta Gregorius VII:ttä kohtaan ja kieltäytyi tunnustamasta häntä enää paavikseen. Henrik IV liitti asiakirjaan kuninkaallisen kirjeen, jossa intohimoiseen sävyyn kehoitettiin Hildebrandia, "vääriä munkkia", joksi häntä nyt sanottiin, sovittamaan häpeälliset tekonsa astumalla alas Pietarin istuimelta ja luovuttamaan paikkansa arvokkaammalle.³³

Tästä johtuen paavin johtama kirkolliskokous vastasi hänen erottamiseensa julistamalla juhlallisesti pannaan Henrik IV:n ja samalla tavoin muut Wormsin kokouksen osanottajat, elleivät he peruisi päätöstään. Pannajulistuksella oli ihmeellinen voima ihmisten mieliin. Lisäksi lähes kaikki arvelivat, että kuningas oli mennyt liian pitkälle, kun hän erotti paavin. Piispat alkoivat alistua enenevässä määrin paavin tuomioon ja jättivät ensimmäisinä Henrik IV:n pulaan. Lähettämällä isällisen anteeksiantavia kirjeitä ylhäisimmille piispoille Gregorius VII avasi heille paluun Rooman kirkon helmaan. Korkea hengenmies toisensa jälkeen luopui kuninkaasta ja teki sovinnon Gregorius VII:n kanssa. Saksit tekivät myös kapinan ja karkottivat kuninkaan maastaan. Lopulta Henrik IV:lle vihamieliset ruhtinaat kutsuivat omin luvun valtakunnankokouksen Triburiin erääseen Mainzin ja Wormsin välillä sijaitsevaan linnaan. Kun siellä keskusteltiin kuninkaan erottamisesta, täytyi kuninkaan ryhtyä neuvotteluihin kapinallisten alamaistensa kanssa. Henrik IV:n viholliset pääsivät yksimielisyyteen siitä, että kuningas oli julistettava kruununsa menettäneeksi, ellei hän vuoden ja päivän kuluessa pääsisi vapaaksi pannasta.³⁴

Paavi Gregorius VII päätteli Henrik IV:n joutuvan joko Rooman piispan vasalliksi tai tulevan erotetuksi. Mutta Henrik IV oli ovelampi kuin paavi osasi aavistaa. Kun paavi voiton varmana lähti Roomasta aloittaakseen voittokulkunsa Saksassa, Henrik IV oli jo matkalla päinvastaiseen suuntaan tavatakseen paavin Italiassa ja siten välttyäkseen kohtaamasta häntä Saksan maaperällä. Kun Gregorius VII oli ehtinyt vuoden 1077 uudenvuodenpäivänä Montovaan hän kuuli, ettei hänen vaarallisin vastus-

³² Grimberg 1965: 140-142.

³³ Grimberg 1965: 143-144.

³⁴ Grimberg 1965: 145-148.

tajansa ollut sieltä kaukana. Gregorius VII piti varmimpana kääntyä takaisin ja etsi turvaa Parman lähellä sijaitsevasta linnasta.³⁵

2.4 *Canossan väliaikainen sovinto*

Kun Henrik sai kuulla Gregorius VII:n oleskelevan Canossan linnassa, hän kiiruhti sinne. Paavilla oli sisällä linnassa vaikeita hetkiä elettyään. Jos hän vapauttaisi vihollisen pannasta, silloin Henrik IV ei olisi enää alamaisten silmissä kirkosta karkotettu synnintekijä. Jos Gregorius VII taas kieltäytyisi peruuttamasta pannajulistusta, rikkoisi hän papillisen velvollisuutensa olla työntämättä luotaan katumuksentekijää. Käytiin neuvottelut, joiden tuloksena laadittiin asiakirja. Henrik IV lupasi alistua siihen, että paavi toimisi hänen ja ruhtinaiden välitysmiehenä, tai paavin neuvon mukaan sopia heidän kanssaan sekä huolehtia siitä, että paavi voi matkustaa turvallisesti Saksaan ja sieltä takaisin milloin hän niin halusi. Tämän sopimuksen jälkeen Henrik IV päästettiin pannasta ja paavi luki itse messun, ojensi hänelle ehtoollisleivän sekä antoi hänelle siunauksensa.³⁶

Tämä kaikessa karkeudessaan liikuttava Canossan näytelmä on, kuten Delbrück sanoo, "periytynyt vuosisatojen kuluessa tarinana sukupolvesta sukupolveen, milloin riemuvirtenä kirkon ihanimmas-ta voitosta maallisesta hirmuvaltiaasta, milloin kertomuksena Saksan kuningasvallan syvimmästä nöyrytymisestä Rooman ylimielisen paavinvallan edessä".³⁷

Carl Grimberg tulkitsi itse tapahtuman Henrik IV:n saamaksi voitoksi. Hänen sitkeytensä oli lan-nistanut Gregorius VII: rautaisen tahdon. Tarvitsematta uhrata periaatteitaan kuningas oli - jos kohta kalliiseen hintaan vapauttanut itsensä kahleista, jotka olivat pitäneet häntä voimattomuuden tilassa hä-nen saksalaisia vihollisia vastaan. Nyt hän oli jälleen vapaa kuningas. Hän oli selviytynyt verkosta, jo-hon paavin politiikka oli kietonut hänet Triburissa.³⁸

Kun Henrik IV Canossan linnaportin edessä odotti paavin ratkaisua, hän oli tavallaan voimak-kaampi kuin koskaan ennen elämänsä aikana", sanoo Hauck.³⁹

Canossan edustalla Henrik IV kypsyi mieheksi. Mutta yhtä ihailtava oli Gregorius VII:n käytös. Hänen päätöksensä vapauttaa leppymätön vihollisensa pannasta oli hänen elämänsä suuri teko. Sillä

³⁵ Grimberg 1965: 148.

³⁶ Grimberg 1965: 151.

³⁷ Grimberg 1965: 151.

³⁸ Grimberg 1965: 151.

³⁹ Grimberg 1965: 151.

hetkellä hän näet noudatti oikeutta, vaikka hän siten vahingoitti valtiollisia suunnitelmiaan. Canossan päivä oli korkeammalta näkökannalta katsoen hänen elämänsä suurin päivä, tulkitsee Carl Grimberg.⁴⁰

Sopimus ei merkinnyt voittoa Gregorius VII:lle, mutta ei myöskään antautumista. Se ei merkinnyt edes ratkaisevaa rauhantekoa. Taistelu jatkuu, aluksi Saksassa, mutta erona oli nyt se, että Henrik IV oli saanut tukea jalkojensa alle. Hänen vihollisensa ruhtinain joukossa olivat tosin vielä yhtä leppymättömiä kuin ennenkin, ja he asettivat hänen lankonsa Rudolf Svaabilaisen hänen vastakuninkaakseen. Henrik IV sai kuitenkin nyt luotettavimpia kannattajia alemman aatelin keskuudessa kuin ennen, samoin kuin useista rikkaista kauppakaupungeista, kuten Mainzista, Wormsista, ja Kölnistä sekä Lombardian kaupungeista, joiden kärjessä oli Milano. Näiden kaupunkiyhteisöiden porvaristossa oli pyrkimystä päästä riippumattomaksi suurvasalleista ja suoraan kuninkaan alaisiksi vapaiksi valtakunnankaupungeiksi.⁴¹

Henrik IV:n diplomatia toimi loistavalla menestyksellä paavia vastaan. Hän tunnusti julkisesti pyhän isän oikeuden harjoittaa välitystuomiota. Mutta salaisesti hän vieritti esteen toisensa jälkeen paavin tielle. Roomassa puhjenneet levottomuudet ja Etelä-Italiassa syntyneet ilkeäluonteiset ristiriidat aiheuttivat paaville paljon työtä. Gregorius VII ei saanut koskaan esittää osaansa ylväänä välitystuomarina kuninkaan ja hänen alamaistensa välillä, eikä kuninkaan ja vastakuninkaan välillä.⁴²

Vieri vuosi vuoden jälkeen ja pyhän isän oli tunnustettava huolestuneena, että Henrik IV oli ollut häntä viekkaampi ja hankkinut lujan aseman itselleen Saksassa. Henrik IV meni julkeudessaan niin pitkälle, että hän houkutteli erään paavin lähettilään salaiseen palvelukseensa. Tässä hän osoitti, ettei hän tuntenut lainkaan Gregorius VII:ttä, sillä häneen eivät ainakaan mahtikäskyt vaikuttaneet. Päinvastoin hän päätti nyt tehdä vihdoinkin Saksan kapinallisten ruhtinain mielen mukaan ja lausua painavan sanansa Rudolfin eduksi. Vuonna 1080 Roomassa pitämässään konsiilissa Gregorius VII julisti Henrik IV:n ja hänen kannattajansa jälleen pannaan. Rudolfin Gregorius VII sitä vastoin julisti kuninkaaksi.⁴³

Toinen pannajulistus ei osoittautunut niin tehokkaaksi kuin ensimmäinen eikä aiheuttanut kovin paljon luopumusta Henrik IV:n kannattajien keskuudessa. Puoluesuhteet olivat jo ehtineet vakiintua Saksassa. Henrik IV:n puolella olivat kaikki, jotka halusivat säilyttää valtakunnan yhtenäisenä ja riippumattomana voimakkaan hallitsijan johdossa. Näin kuningas Henrik IV saattoi vastata Gregorius VII:n hyökkäykseen antamalla suuren saksalais-italialaisen kirkolliskokouksen laittaa Gregorius VII:n

⁴⁰ Grimberg 1965: 151.

⁴¹ Grimberg 1965: 151-152 .

⁴² Grimberg 1965: 152.

⁴³ Grimberg 1965: 153-154.

pois viralta. Se tapahtui kertaamalla vanhat valheelliset syytökset "väärää munkkia Hildebrandia, niin sanottua paavi Gregorius VII:tä" vastaan, joiden mukaan oli todistettu hänen myrkyttäneen neljä pyhän Pietarin istuimella ollutta edeltäjäänsä. Hildebrand sanottiin viralta pannuksi ja hänen seuraajakseen valittiin yleisesti kunnioitettu lombardialainen piispa, joka lukeutui Henrik IV:n luotettavimpien kannattajien joukkoon. Paavina hän otti nimen Klemens III. Gregorius VII julisti hänet heti pannaan. Niin oli sitten kaksi paavia ja kaksi Saksan kuningasta.⁴⁴

Henrik IV:n selvänä päämääränä oli nyt Rooma, jonne hänen täytyi päästä tuomitakseen Gregorius VII ja asettaakseen Klemens III hänen seuraajakseen. Kuningas Henrik IV lähti vuonna 1081 Italian-matkalle. Johtaen sotajoukkoa hän saartoi Rooman. Sen jälkeen alkoivat pitkälliset neuvottelut roomalaisten ja Gregorius VII:n kanssa. Roomalaisten kanssa saatiin aikaan vuonna 1084 sopimus, mutta Gregorius VII oli taipumattomampi kuin koskaan puolustautuen itsepintaisesti San Angelon paksujen muurien sisäpuolella. Hänen vastustelunsa ei voinut estää kuitenkaan kirkolliskokouksen kokoontumista. Gregorius VII:lle lähetettiin kolme kertaa kutsu saapua kirkolliskokouksen eteen, mutta kun hän ei tullut pantiin hänet viralta ja julistettiin pannaan. Sen jälkeen Klemens III vihittiin hänen seuraajakseen ja hänen kädestään Henrik IV ja kuningatar Bertta saivat keisarinkruunun.⁴⁵

Carl Grimberg pohtii paavi Gregorius VII:tä seuraavasti. Taipumattomana Gregorius oli elänyt - taipumattomana hän erkani elämästä, järkähtämättömän vakuuttuneena siitä, että oli oikeuden marttyyri maan päällä. Oliko hän koskaan tullut ajatelleeksi, että "oikeuteen", jonka puolesta hän oli taistellut oli sekoittunut paljon vääryyttä, vallanhimoa ja kiihkeää vihaa? Oliko hän koskaan itsetutkistelun hetkinä myöntänyt itselleen, ettei taistelu hänen ja Henrik IV:n välillä ollut taistelua Jumalan valtakunnan ja tämän maailman valtakunnan välillä, kuten hän tahtoi väittää, vaan itse asiassa valtataistelua, joka mitä suurimmassa määrin oli tästä maailmasta, taistelua kahden maailmanvallan välillä? Onko mahdollista, ettei tuo muutoin niin viisas ja selvänäköinen henki ollut ajatellut koskaan tuota ajatusta loppuun saakka. Sillä mikään ei voi tehdä ihmistä niin sokeaksi totuuden suhteen kuin uskonkiihko.⁴⁶

Gregoriuksen koko elämän juoksu todistaakin, että yhtä vähän kuin hän oli kuunnellut Vapahtajan kehotusta "antakaa siis keisarille, mikä keisarin on", yhtä vähän hän on syventynyt miettimään näitä sanoja: "Minun valtakuntani ei ole tästä maailmasta".⁴⁷

⁴⁴ Grimberg 1965: 155.

⁴⁵ Grimberg 1965: 156-157.

⁴⁶ Grimberg 1965: 158.

⁴⁷ Grimberg 1965: 158-159.

Mutta toisaalta on meillä yhtä vähän oikeutta epäillä Gregoriuksen vuorenvahvaa vakaumusta asiansa oikeutuksesta kuin voimme olla ihailematta sankarillisuutta ja mielenlujuuutta, joita mikään mahti ei kyennyt lannistamaan.⁴⁸

Eräs suuren paavin ehdottomista ihailijoista, ranskalainen Gregorius -tutkija Fliche, on voinut hänen kirjeistään keräämiensä otteiden avulla täydentää hänen kuvaansa tavalla, joka tuo meidät lähemmäksi Gregoriusta ihmisenä. Erikoisesti Fliche huomauttaa, että "kuinka korskea ja ylpeä Hildebrand olikin, kun oli kysymys kirkon eduista, niin hän osoitti omasta puolestaan nöyryyttä. Tuttavallisissa kirjeissään hän pyytää säälimään arvottomuuttaan ja tekee sen sanoin, jotka eivät haiskahda teeskenteilyltä eivätkä sovinnaisilta puheenparsilta. Kerran toisensa jälkeen hän vakuuttaa sekä ystäviensä että apostoli Pietarin edessä, että hänet, "halvin syntisten joukossa", on vastoin tahtoaan pakotettu rupeamaan tämän seuraajaksi. Paaviksi korottamisen jälkeisenä päivänä hän valittaa Monte Cassinon apotille, että hänen oli ollut pakko ottaa kannettavakseen "taakka, joka on hyvin raskas minun hartioilleni. Kaikkivaltiaan Jumalan nimessä rukoilen sinua sen vuoksi lempeästi kehottamaan veljiä ja sisaria tukemaan minua esirukouksillaan."⁴⁹

2.5 Henrik IV jatkaa taistelua paaviutta vastaan

Gregorius VII:n jälkeen seurasi erikoinen vaihe paaviuden historiassa. Gregorius VII:n puolue ei tunnustanut Klemens III:tta uudeksi paaviksi, vaan valitsi oman miehensä, erään ranskalaisen kardinaalin nimellä Urbanus II Pyhän Pietarin istuimen haltijaksi. Näin katolisessa kirkossa oli kaksi paavia. Uuden Paavi Urbanus II:n vaikutusvalta ulottui edeltäjänsä laajempiin piireihin, sillä hän oli suuremmissa määrin ihminen ja parempi ihmistuntija kuin Gregorius oli ollut. Paavi Urbanus II oli harvinaisen taitava puhuja, jolla oli erityinen kyky saada laajat kansankerrokset mukaansa.⁵⁰

Urbanus II:n ensimmäinen päämäärä oli karkottaa paavi Kleemens III. Olihan nykyinen tilanne täysin kestävä, jossa milloin toinen, milloin taas toinen paaveista ja milloin molemmat paavit pitivät yhtä aikaa hovioivaa Roomassa. Klemens III karkotettiin Roomasta ja hän asettui asumaan erääseen paikkaan kaupungista pohjoiseen. Hän käytti hyväkseen asuinpaikkansa sijaintia suuren maantien varrella ottamalla kiinni prelaatit, jotka pyrkivät hänen vastustajansa luokse Roomaan. Asian tilasta johtui,

⁴⁸ Grimberg 1965: 160.

⁴⁹ Grimberg 1965: 160-161.

⁵⁰ Grimberg 1965: 162-163.

että niin kauan kuin kuningas Henrik IV suojeli Klemens III:tta, ei voitu edes ajatella sovintoa hänen ja Urbanus II:n välillä. Henrik IV ja Klemens III julistettiin lopulta pannaan.⁵¹

Saksassa keisari Henrik IV:n ja hänen vastustajiensa mieliala tuli sen sijaan vähitellen sovinnollisemmaksi. Vaikka saksit olivat taas tehneet kapinan, alkoi kuningas Henrik IV:n määrätietoinen sovittepolitiikka nyt tuottaa hedelmää. Piispojen avulla hänen onnistui eräässä kirkolliskokouksessa vuonna 1085 toteuttaa jumalanrauha koko valtakunnassa. Kuningas Henrik IV tuli tämän johdosta yhä suositummaksi ja saksitkin alkoivat osoittaa hänelle sovinnollisempaa mielialaa.⁵²

Urbanus II:n puolelta oli silti olemassa uhkaava vaara. Paavi onnistui kylvämään epäsopua jopa keisarin omaan perheeseen. Henrik IV:n oma poika Konrad teki vuonna 1093 kapinan isäänsä vastaan. Henrik IV:n pojasta Konradista oli tullut veltto ja helposti toisten johdateltavissa oleva nuorukainen paavillisen puolueen käsissä. Hänet huudettiin Italian kuninkaaksi ja hän otti vastaan valtakuntansa läänityksenä paavilta.⁵³

Henrik IV ei ollut koskaan menettänyt rohkeuttaan taistellessa ankaraa taistelua Gregorius VII:ää ja kapinallisia alamaisiaan vastaan, mutta hänen oman poikansa kavallus ja kaikki likainen panettelu oli murtaa hänen mielensä. Samaan aikaan Paavi Urbanus II eli omalla taholla elämänsä huippukautta, kun hän Cleirmont'in kirkolliskokouksessa vuonna 1095 onnistui saamaan alkuun valtavan sotaretken uskottomia vastaan, joka tunnetaan nimellä ensimmäinen ristiretki.⁵⁴

Saksa oli kuitenkin vielä toistaiseksi kova pähkinä purtavaksi paavi Gregorius VII:lle. Melkein koko Saksan kirkko kannatti Klemens III:tta ja hänen suojelijaansa Henrik IV:ttä. Saksan kirkko oli luopumaisillaan paavin alamaisuudesta. Henrik IV:llä oli kansansa suuren enemmistön tuki, joka kävi ilmi kun hän vuonna 1098 sai julistetuksi kapinallisen Konradin menettäneeksi vallanperimyoikeutensa. Seuraavana vuonna hänen nuorempi poikansa Henrik kruunattiin isänsä seuraajaksi, kuitenkin vastaa sitten, hän oli vannonut valan olla seuraamatta Konradin jalanjalkia.⁵⁵

Samana vuonna, jolloin Konrad menetti vallanperisoikeutensa Urbanus II kuoli ja häntä seurasi paavina italialainen Paschalis II. Vuotta myöhemmin kuoli Klemens III, eikä Henrik IV asettanut uutta vastapaavia todennäköisesti siksi, että hän toivoi pääsevänsä sovintoon Paschalis II:n kanssa. Uusi paavi oli kuitenkin yhtä leppymätön kuin edeltäjänsäkin ja julisti Henrik IV:n pannaan.⁵⁶

⁵¹ Grimberg 1965: 164.

⁵² Grimberg 1965: 164.

⁵³ Grimberg 1965: 164-165.

⁵⁴ Grimberg 1965: 165-166.

⁵⁵ Grimberg 1965: 166-167.

⁵⁶ Grimberg 1965: 167.

Henrik IV:llä oli jonkin aikaa menestystä ja hän saattoi julistaa vuonna 1103 Mainzissa pidetyssä valtakunnan kokouksessa yleisen maanrauhan neljän vuoden ajaksi. Päätös merkitsi siis paljon enemmän kuin muutamien viikonpäivien jumalanrauha, eikä sen noudattamista valvoneet kirkon viranomaiset vaan maalliset viranomaiset.⁵⁷

Henrik IV:n kokema menestys ei osoittautunut kuitenkaan pitkäaikaiseksi. Jälleen hänen vihollisensa saivat otteen hänen pojasta. He selittivät hänelle, että oli tekeillä suuri kapina Henrik IV:ttä vastaan ja saivat hänet uskomaan, että isä oli nyt liian vanha ja raihnainen kestäämään myrskyä. Kuinka siis kävisi Henrikin pojan oman valtaistuimen? Nuorukaisen täytyisi ottaa hallitus omiin käsiinsä.⁵⁸

Nuori Henrik oli paljon lahjakkaampi vanhempaa veljeään, teräväkatseinen ja kaikkea muuta kuin toisten johdettava. Hän näytti tulleen johtopäätökseen, että kysymyksessä oli todella koko hänen tulevaisuutensa. Kun vielä paavilliselta taholta uskoteltiin hänelle, ettei pannaan julistetulle vannotun valan rikkominen ollut synty, vaan jopa ansiokas teko, hänen päätöksensä oli pian tehty. Nuori hallitsija Henrik oli isänsä kanssa sotaretkellä sakseja vastaan vuonna 1104, kun hän eräänä yönä äkkiä puoluelaistensa kanssa hävisi ja kohotti kapinalipun selittäen, ettei hän ollut velvollinen osoittamaan kuuliaisuutta pannaan julistetulle. Paavi kiirehti hyväksymään hänen menettelynsä.⁵⁹

Kapina levisi laajalti, mutta kun tulos näytti silti epävarmalta, katsoi nuori kuningas sopivammaksi käyttää viekkautta eikä väkivaltaisia toimenpiteitä. Hän ryhtyi neuvotteluihin isänsä kanssa, ja lähti hänen leiriinsä Koblenzin lähelle. Siellä hän ulkonaisin keinoin katumusta osoittaen heittäytyi keisarin jalkojen juureen ja rukoili itkien anteeksiantoa. Isä uskoi häntä ja seurasi poikaansa Mainziin, jonne nuorempi Henrik oli kutsunut valtakunnankokouksen ratkaisemaan syntyneitä riitaa. Matkalla sinne kuningas sai isänsä yöpymään erääseen Bingeniä lähellä olevaan linnaan. Keisarin ystävät varoittivat häntä, mutta poika vakuutti vähäisimmänkin vaarananteen ilmaantuessa uskaltavansa antaa henkensä isänsä turvallisuuden puolesta. Mutta niin pian kuin keisari ratsasti linnan laskusillan yli, oli hän vanki. Sen jälkeen kuningas itse lähti Mainziin. Tiedettiin, että vanki oli varmassa tallessa, sillä eräs hänen kiukkuisimmista vihamiehistäään, Speyerin piispa vartioi häntä ja taivutteli häntä tehoavin keinoin. Käyttäen nälkää ja uhkauksia piispa saattoi kohta tiedottaa Mainzin valtakunnankokoukselle keisarin haluavan luopua arvostaan.⁶⁰

⁵⁷ Grimberg 1965: 167.

⁵⁸ Grimberg 1965: 167-168.

⁵⁹ Grimberg 1965: 168.

⁶⁰ Grimberg 1965: 168.

Kuningas vei vangin Ingelheimiin eräiden ruhtinaiden kanssa, jotka kaikki olivat keisarin vihamiehiä. Sinne aseistettu saattue vei vanhan keisarin. Kun ruhtinaat saivat hänet näkyviin, he ympäröivät hänet uhkailemalla häntä kuolemalla, ellei hän luopuisi kruunusta. Keisari antoi lopulta myöten ja luopui hallituksesta poikansa hyväksi. Samalla saapui kaksi paavin lähettilästä, jotka uhkaillen kiristivät häneltä tunnustuksen, jonka mukaan keisari oli epäoikeudenmukaisesti vainonnut Gregorius VII:ää ja asettanut Kleemens III:n vastapaaviksi. Murtuneena kovia kokenut mies pyysi sen jälkeen liikuttavin sanoin päästä vapaaksi pannasta.⁶¹

2.6 Saksan kuningas Henrik IV hallitsijana

Kuningas Henrik IV:ttä kuvatessaan Carl Grimberg kirjoittaa: "silmiinpistävä piirre kuningas Henrik IV:n hallitsijatoimessa oli hänen isältä ja isoisältään periytynyt oikeudentunto". Laajasti katsoen Henrik muistutti kuitenkin enemmän isoisäänsä kuin isäänsä. Konrad II:n tavoin hänkin oli maallismielinen luonne. Henrik IV oli eräs keskiajan sivistyneimpiä ja taidetta rakastavimpia keisareita. Henrik IV:n ongelmana historian tutkijoiden arvioinneissa on pidetty hänen valtiollisen elämän hoitamisessa sitä, että häneltä puutui eheyttä, mielen tasapainoa, minkä ainoastaan luja luonne voi antaa.⁶²

Sotapäällikkönä kuningas Henrik IV ei ollut erityisen kyvykäs, eikä hän saanut useita voittaja taisteluissaan; Henrik IV voitti ainoastaan yhden suurista taisteluistaan, toiset päättyivät joko hänen tappioon tai ratkaisemattomina.⁶³

Edelleen Carl Grimberg toteaa, että Henrik IV teki monia poliittisia ja sotilaallisia erehdyksiä. Mutta valtiomiehenä ja sotapäällikkönä hänessä ilmenneiden puutteiden varsin suurena vastapainona oli melkein yli-inhimillinen kestävyys. "Kun hänen vastustajansa luulivat voittaneensa, vasta silloin alkoi varsinainen taistelu, pitkällinen sissisota, jossa Henrik IV oli mestari. Epätoivoisimmissakaan tilanteissa hän ei koskaan antautunut epätoivon valtaan", kirjoittaa Karl Grimberg lainaten historioitsija Schmeidleria. Kuolinvuoteellaan Henrik IV oli lähettänyt sormuksensa ja miekkansa pojalleen pyytäen tätä antamaan anteeksi miehille, jotka olivat olleet hänen isälleen uskollisia.⁶⁴

Lähemmäksi nykypäivän historian kirjoitusta tuleva Torben Christensen näkee Carl Grimbergin käsityksen vastaisesti Henrik IV:n olleen poliittisesti epätavallisen lahjakas. Hänen hyökkäävä ja impulsiivinen olemuksensa teki kuitenkin hänen poliittisesta johtajuudestaan vaihtelevaa. Henrik IV piti tärkeimpänä tehtävänään kuninkaan vallan ja vaikutuksen palauttamisen. Hän teki kaikkensa saadak-

⁶¹ Grimberg 1965: 169-170.

⁶² Grimberg 1965: 171-173.

⁶³ Grimberg 1965: 174.

⁶⁴ Grimberg 1965: 174-176.

seen takaisin menetetyt kruunun omaisuuden ja hankkiakseen tehokkaan hallinnon avulla vahvan taloudellisen ja sotilaallisen pohjan. Samoin hän koetti luoda luotettavan virkamieskunnan, joka rekrytoitiin ei-aatelisten henkilöiden parista.⁶⁵

Henrik IV:llä ei ollut isänsä hurskautta ja Torben Christensen katsookin, että hänen ratkaiseva poliittinen puutteensa oli se, ettei hän ymmärtänyt niitä uskonnollisia voimia, joiden kärjessä oli uudistunut paavius. Voimaintunnonsa hän piti kirkkoa välineenä, johon kuninkaalla oli rajaton valta. Poliittiset ja taloudelliset vaikuttimet olivat ratkaisevia hänen täyttäessään kirkon ylimpiä virkoja. Henrik harjoitti simoniaa sanan pahimmassa merkityksessä, toteaa Torben Christensen.⁶⁶

Saksan kirkon kukoistus oli ollut riippuvaista siitä, että Saksan kirkon kuninkaat olivat hoitaneet tunnontarkasti saksan kirkollisten asioiden johtoa. Henrik IV:n kirkkopoliittikkaa ohjasi kuitenkin hänen hyppelehtivä impulsiivisuutensa ja se esti kuningasta saamasta takaisin kiinteää otetta kirkosta. Valtakunnan piispat eivät itse kyenneet saamaan aikaan tehokasta johtoa, ja into jolla jokainen valvoi omaa valtaansa teki mahdottomaksi sisäisen yhtenäisyyden luomisen. Saksan kirkon johtajien uudistusinnon laimennettua heidän asemansa eteenpäin rynnistävää paaviutta vastaan heikentyi. Syrjäyttämällä sekä kuninkaan että metropoliittojen perinteelliset oikeudet paavi saattoi sekaantua valtakunnan kirkon sisäisiin asioihin. Se, että Aleksanteri uskalsi kutsua valtakunnan kolme mahtavinta piispaa Roomaan ja pyytää näitä puhdistautumaan simoniasyytteistä osoitti, että paavi oli syrjäyttämässä keisarin Saksan kirkon johtajana.⁶⁷

2.7 Henrik V ja investituurariidan ratkaisu

Henrik V oli näytellyt paavillisen puolueen johtajan osaa isäänsä vastaan. Todelliset aikomuksensa investituura kysymyksensä hän onnistui teeskentelytaitonsa avulla täydellisesti salata. Henrik V oli päättänyt yhtä lujasti kuin isänsä ryhtyä taisteluun Roomaa vastaan. Hän aikoi odottaa vain suotuisaa hetkeä.⁶⁸

Vähitellen Henrik V alkoi tuoda julki, mitä hänellä oli sydämellään. Hän antoi erään lähetystön kautta Paschalis II:lle tiedoksi, "että jo Gregorius Suuren ajasta oli Saksassa ollut yleisenä tapana, että piispoiksi valittiin yksinomaan miehiä, jotka kuningas hyväksyi. Ja sitten valitulla oli tapana vannoa kuninkaalle uskollisuudenvala sekä ottaa häneltä vastaan maallisen läänityksensä merkit". Paschalis II

⁶⁵ Christensen 1975: 367.

⁶⁶ Christensen 1975: 367.

⁶⁷ Christensen 1975: 368.

⁶⁸ Grimberg 1965: 176-177.

antoi tähän suorasukaisen vastauksen: "Silloin kirkosta tulee kuninkaan palkkapiika, ja sellainen se ei saa olla. Niin erottiin lievästi ilmaistuna viileän mielialan vallitessa."⁶⁹

Kun sitten muutamia saksalaisia hiippakuntia tuli vapaiksi, asetti Henrik V itse uudet piispat kuten ennenkin. Paavi lausui tästä tiedon saatuaan levolliseen sävyyn, ettei hän "kaikesta huolimatta ollut menettänyt toivoaan kesyttää saksalaisten hurjuutta". Mutta tarpeen tullessa hän ei epäröisi käyttää Pietarin miekkaa, sillä investituura kysymyksessä hän ei aikonut antaa koskaan periksi.⁷⁰

Vieri vuosi toisensa jälkeen, eikä mitään ratkaisua saatu aikaan suuressa riitakysymyksessä. Aikaa myöten alkoi eräs sovitteluehdotus saada kannattajia monilla tahoilla; ajateltiin eikö sentään olisi parasta, että hengenmiehet luopuisivat kokonaan maallisista omistuksistaan ja saisivat toimeentulonsa kymmenyksistä ja vapaaehtoisista lahjoista. Itse paavi Paschalis II saatiin tämän ratkaisun puolelle. Hän oli päätenyt siihen, että Gregorius VII:n laajamittaiset suunnitelmat täytyi haudata, sillä nyt oli kärsillä vaikeat ajat. Paavi istui valtaistuimellaan ylen ahtaalla ja hänen täytyi lähteä pois Roomastakin, ettei hän olisi joutunut ympäristön kapinallisten aatelismiesten käsiin. Hän pystyi palaamaan hallituskapunkiinsa ainoastaan normannilaisen apujoukon turvin.⁷¹

Nämä olosuhteet vaikuttivat siihen, että kun Henrik V vuonna 1110 saapui vahvan sotajoukon kanssa Italiaan toimittamaan ratkaisua Paavin kanssa ja kruunauttamaan itsensä, Paschalis II riensi tarjoamaan sovintoa edellä mainituilla ehdoilla. Henrik V:lle tarjous oli niin edullinen, että hän epäröimättä suostui vastapalvelukseksi luopumaan investituuraoikeuksista.⁷²

Mutta edessä oli kysymys, kuinka tähän sopimukseen suhtautuisivat saksalaiset piispat ja apotit. Kuninkaan tarkoitus oli saada kruunauksensa keisariksi Pietarinkirkossa. Ennen kuin nuo suuret juhlamenot piti järjestettävän, Henrik V kehotti paavia ilmoittamaan sopimuksen sisällön hengenmiehille. Kun läsnä olevat piispat ja apotit saivat kuulla, että heidän olisi luovutettava tiluksensa kruunulle puhkesi sellainen suuttumuksen myrsky, ettei Paschalis II voinut lukea asiakirjaa loppuun asti.⁷³

Näin keisarin ja paavin välinen sovittelusopimus oli epäonnistunut. Kuitenkin Henrik V vaati, että hänet oli ilman muuta kruunattava. Paavi pani kruunauksen ehdoksi sen, että kuninkaan oli ensiksi luovuttava investituura sopimuksesta. Henrik V ei suostunut siihen tietystikään ilman takeita. Hän päätti, ettei päästäisi paavia käsistään, ennen kuin oli saanut tahtonsa perille. Henrik V tyhjennytti väkival-

⁶⁹ Grimberg 1965: 177-178.

⁷⁰ Grimberg 1965: 178.

⁷¹ Grimberg 1965: 178.

⁷² Grimberg 1965: 179.

⁷³ Grimberg 1965: 179.

loin Pietarinkirkon, mutta paavin ja kardinaalit hän kuljetutti erääseen lähellä sijaitsevaan majataloon ja sieltä pariin Rooman edustalla sijaitsevaan linnaan. Siellä Henrik V piti heitä ankaran silmälläpidon alaisena.⁷⁴

Kahden kuukauden jälkeen Henrik V jatkoi neuvotteluja paavi Pachalis II:n kanssa. Hän kutsui Pachalis II:n luokseen ja onnistui taitavasti suostutellen, hellyttävin rukouksin ja uhkauksin pakottaa tämän myönnytyksiin. Paavi luopui vaatimuksestaan, että keisarin oli luovuttava investituuraoroikeudesta, kun vain simonia poistettiin. Kyynelsilmin Pachalis II huudahti: "Kirkon vapauden ja rauhan tähden minun täytyy se tehdä". Niin valmistettiin kaksi asiakirjaa. Niiden mukaan piispat ja apotit oli valittava kuninkaan suostumuksella, mutta ilman simoniaa, ja kuninkaan oli annettava heidän maallisten läänitystensä merkit. Vasta sen jälkeen voitaisiin asianomainen prelaatti vihkiä hengelliseen virkaan. Tässä tilaisuudessa peruutettiin myös Henrik IV:n pannaan julistus, ja hän oli vihdoon saava juhlallisen hautauksen. Kun sopimus oli allekirjoitettu, voitiin keisarin kruunaus suorittaa tavanomaisin juhlameinoin - tuskin kumminkaan oikean juhlatunnelman vallitessa.⁷⁵

Tapahtui kuitenkin niin, että koko kirkollinen uudistuspuolue Italiassa, Ranskassa ja Burgundissa nousi kardinaalikollegio kärjessään yhtenä miehenä paavia vastaan, joka arvotonta heikkoutta osoittaen oli pettänyt kirkon asian. Paschalis II säikähti niin suuresti, että hän tälläkin kertaa peruutti Henrik V:lle lupaamansa myönnytykset. Investituurariita puhkesi uudelleen ja sitä seurasi nytkin lopulta keisarin pannaan julistaminen.⁷⁶

2.8 Wormsin konkordaatti

Paavi Paschalis II:n kuoleman jälkeen paaviksi tuli Calixtus II. Hän oli viisas ja taipuisa luonne, joka halusi vilpittömästi sovintoon keisarin kanssa. Iältään hän oli jo vanha mies ja toivoi saavansa nimensä liitettyksi suureen rauhan tekoon. Hän ilmaisi eräässä Henrik V:lle lähettämässään kirjeessä ohjelmansa investituura kysymykseen lyhyin sanoin: "Antakaa keisarille, mikä keisarin on ja kirkolle, mikä kirkon on!"⁷⁷

Yleisesti oltiin nyt väsyneitä pitkälliseen taisteluun. Niin aika alkoi vihdoin olla kypsä lopputarkeisuun. Useita vuosia kestäneiden neuvottelujen jälkeen solmittiin lopulta vuonna 1122 kuuluisa Wormsin konkordaatti. Saksalainen yleinen konsiili, johon kuuluivat keisari sekä useimmat hengelliset ja maalliset ruhtinaat tapasi siellä paavin lähettiläät. Wormsin konkordaattissa määrättiin, että piispoja ja

⁷⁴ Grimberg 1965: 180.

⁷⁵ Grimberg 1965: 180-181.

⁷⁶ Grimberg 1965:181.

⁷⁷ Grimberg 1965:181-182.

apotteja ei aseta kuningas eikä paavi, vaan heidät valitsevat tuomiokapituli ja asianomaisen tuomiokirkon papit.⁷⁸

Wormsin konkordaatissa määrättiin, että piispat tuli valita paikallisen papiston ja kansan suorittamalla vaalilla. Saksan keisari tunnusti, että hänellä ei tulisi jatkossa olemaan oikeutta vihkiä kirkonmiehiä heidän kirkollisiin virkoihinsa. Paavi myöntyi siihen, että maalliset hallitsijat saisivat edelleen ottaa kirkonmiehiltä uskollisuudenvalan kuten muilta maallisilta vasalleiltaan ja pitää siten piispat ja apotit maallisissa asioissa edelleen määräysvallassaan. Molempien osapuolten kasvot olivat kuitenkin säilyneet eikä kumpikaan puoli ollut joutunut tekemään merkittäviä käytännön myönnytyksiä. Tässä mielessä kiista siis päättyi ratkaisemattomana kompromissina.⁷⁹

Carl Grimberg toteaa, että sekä paavi ja keisari hävisivät Wormsin konkordaatissa; mutta voittajia olivat saksalaiset ruhtinaat.⁸⁰ Itse katson, että Wormsin konkordaatin tulos oli toisaalta myös seurausta mestarillisesta diplomatian hoidosta, johon Paavi Calixtus II oli antanut alkusysäyksen, ja jonka onnistumisen toisena osapuolena ollut kuningas Henrik V mahdollisti.

Torben Christensen havainnollistaa Wormsin konkordaatin soveltamisessa ilmeneviä maantieteellisiä eroja. Kuninkaalla oli oikeus olla edustettuna piispojen ja apottien vaalissa ja oikeus antaa valtikan luovuttamisen edeltää hengellisen arvomerkkien investituuraa, hänellä oli tässä mahdollisuus käyttää ratkaisevaa valtaa. Hän luopui siitä kuitenkin Italiassa ja Burgundissa, ja salli että kuninkaan investituura seurasi kirkon investituuraa. Tämä ero kuvasteli todellista poliittista tilannetta: Saksassa kuninkaan valta oli suuri, Italiassa ja Burgundissa heikko.⁸¹

Vallankumouksellisen paaviuden hyökkäys teokraattista monarkiaa vastaan päättyi kaikkialla kompromissiin. Vain vähäisessä määrin onnistuttiin irrottamaan kirkon läänityksiä kuninkaan määräysvallasta ja estämään piispoja ja apotteja olemasta kuninkaan palveluksessa. Yksityiskirkkolaitokseen ei pystytty edes koskemaan. Gregoriaanisuus oli onnistunut saamaan vallitsevaksi näkemyksen, jonka mukaan valtiovallalla ei ollut mitään tekemistä hengellisissä funktioissa (*spiritulia*). Sen vaikutus ulottui vain maallisiin asioihin.⁸²

Wormsin konkordaatin päättyi vihdoinkin viisikymmentä vuotta kestänyt keisarin ja paavin välinen valtataistelu. Se oli järkyttänyt yhteiskunnan perustuksia ja tuonut mukanaan paljon kärsimystä ja kurjuutta kansoille. Paavin vaatimus tulla keisarin lääninherraksi oli torjuttu. Mutta myös keisarien her-

⁷⁸ Grimberg 1965:182-183.

⁷⁹ Heikkilä 2004:136.

⁸⁰ Grimberg 1965:183.

⁸¹ Christensen 1975: 368.

⁸² Christensen 1975: 368.

ruus paavien suhteen, jota Kaarle Suuri, Otto Suuri ja Henrik III olivat harjoittaneet, oli ainaiseksi loppussa. Länsimaiden kristikunta oli nyt joutunut paavin alamaisuuteen, yhdeksi hierarkkiseksi järjestelmäksi.⁸³

2.9 Katolisen kirkon valtapoliittinen toiminta Englannin kuninkaan Edvardin seuraajan valinnassa

Englantilaiset valitsivat lapsettomana kuolleen kuningas Edvardin seuraajaksi kuninkaana hänen vävynsä Haraldin vuonna 1066. Harald oli jo sitä ennen monta vuotta Englannin todellisena hallitsijana.⁸⁴

Englannin kanaalin toiselta puolelta oli nousemassa kuitenkin rajuilma, joka oli pian kukistava Haraldin valtaistuimen ja tuottava hänelle kuoleman. Normandiassa hallitsi Herttua Vilhelm. Wilhelm oli onnistunut ottamaan jo nuorukaisena vallan itselleen isänsä kuoleman jälkeen. Taistelussa vasalleja vastaan hän perehtyi jo aikaisin soturinammattiin. Sotapäällikön kokemusta hän oli saanut menestyksellisissä taisteluissa puolustaessaan riippumattomuuttaan lääninherraansa Ranskan kuningasta, sekä ranskalaisia vasalleja vastaan. Näissä sodissa hän laajensi herttuakuntaansa useilla Ranskalaisella maaperällä tehdyillä valloituksilla ennen kuin hän lähti tavoittelemaan Englannin kruunua.⁸⁵

Erään hänen normanni-aikalaisensa Robert Guiscardin esikuva innoitti Vilhelmiä laajentamaan valtaansa. Kun hän nyt vaati itselleen Englannin kruunua, vastasi Harald anglosaksien valitsevan itse vapaana kansana haluamansa kuninkaan. Silloin Vilhelm kutsui sotaisat vasallinsa aseisiin jakamaan kanssaan Englannin linnoja ja viljavaa maita.⁸⁶

Hildebrand taivutteli paavin antamaan siunauksensa Vilhelmin yritykselle. Hildebrand oli arvelut, että Vilhelmistä voisi tulla paavinistuimen politiikalle voimakas työase. Paavi lahjoitti Vilhelmille vihityn lipun ja sormuksen, jonka sisällä oli Pyhän Pietarin hius kannettavaksi pyhässä sodassa.⁸⁷

Vuonna 1066 Vilhelm astui maihin Englannin etelälärannikolle komean ratsuarmeijan johdossa. Rautapukuisten ritariensa ja taitavien jousimiestensä kanssa Vilhelm marssi Rolandin laulunsävelten kaikuessa Haraldia ja hänen väkeään vastaan, jotka olivat asettuneet lujiin aseisiin pienen Hastingsin rantakaupungin läheisyydessä sijaitsevalle kukkulalle. Harald oli valinnut kukkulan, koska tasaisella maalla hyökkäävät ranskalaiset ratsastajat olisivat mitä todennäköisemmin voittaneet helposti jalkaisin taistelevan anglosaksisen kansanarmeijan. Näin ratsuväen voima ei päässyt oikeuksiinsa. Kylki kyljessä

⁸³ Grimberg 1965:183-184.

⁸⁴ Grimberg 1965: 251.

⁸⁵ Grimberg 1965: 251-252.

⁸⁶ Grimberg 1965: 252-253.

⁸⁷ Grimberg 1965: 253.

ja kilpi kilvessä he puolustautuivat järkkymättöminä mahtavilla viikinkikirveillään, mutta he eivät uskaltaneet käydä hyökkäämään kootuin rivein. Heidän sodankäyntitapa oli puhtaasti puolustuksellista - järjestettyyn hyökkäykseen heiltä puuttui tarvittava määrä harjoitusta. Pelkällä puolustustaistelulla he eivät luonnollisesti voineet saavuttaa tässä sotatapahtumassa ratkaisevaa voittoa. Normanniratsumiehillä oli voimansa hyökkäyksessä ja heidän sotatottumus ja sitkeys olivat toista laatua kuin Haraldin väen. Sen tähden normanniratsumiehet saivat lopulta sinnikkään taistelun jälkeen voiton. Suuri osa anglosaksien sotajoukosta kaatui, mukana myös kuningas Harald ja hänen veljensä.⁸⁸

Pian saavutetun voittonsa jälkeen Wilhelm Valloittaja kruunattiin Englannin kuninkaaksi. Nyt hänen oli toteutettava sotajoukkonsa saaliinhimoisille ritareille antamansa lupaukset. Se kävi mahdolliseksi siten, että kaikki englantilaiset, jotka olivat olleet aseissa Wilhelmiä vastaan julistettiin valtionkavaltajiksi ja tuomittiin menettämään maansa. Mikäli kuningas ei pidättänyt siten takavarikoitua maata itselleen, hän jakoi maat lääneiksi normanneilleen. Näin tuotiin läänityslaitos Englantiin. Kaikkialle sijoitettiin normannilaisia suurvasalleja ja linnoista käsin nämä ritarit alkoivat hallita rautakourin anglosakseja, kun samaan aikaan ennen Lontoon vapaat porvarit katselivat vapisten kuinka Towerin kuninkaanlinna kasvoi yhä mahtavammaksi kuninkaallisen yksinvallan tunnuskuvaiksi. Kun riistanajo metsissä oli ollut aikaisemmin vapaata kiellettiin se nyt muilta kuin normanneilta. Jos anglosaksi tavattiin metsästävästä häntä rangaistiin suurilla sakoilla. Ellei hän maksanut niitä, häneltä hakattiin kädet poikki tai hänen silmänsä puhkaistiin.⁸⁹

Epätoivoissaan anglosaksit nousivat useita kertoja kapinaan, mutta kaikki nuo yritykset tukahdutettiin vereen. Silloin kun kukistetut saivat apua Tanskassa hallitsevalta Knuut Suuren sisarenpojalta hävitytti Wilhelm häikäilemättä Koillis-Englannin rannikon, kymmenen peninkulmaa pitkän maakais-taleen. Näin hän riisti tanskalaiselta mahdollisuuden käyttää sitä uusien hyökkäysten tukikohtana. Siellä poltettiin kylät ja kaupungit ja väestö surmattiin tai ajettiin tiehensä. On arvioitu yli 100000:n ihmisen menettäneen henkensä tässä suuressa hävityksessä ja sitä seuranneessa nälänhädässä. Näiden tuho-töiden jälkeen ei kukaan enää uskaltanut nousta kapinaan. Wilhelm Valloittaja ja hänen normanninsa olivat tehneet voittonsa täydelliseksi.⁹⁰

Carl Grimberg analysoi Wilhelmin Englannin valloitusta, jolle paavi oli antanut siunauksensa, voimakkaan kriittiseen sävyyn. Hän puhuu Wilhelmin raakalaismaisista tuhotöistä, kun hän normanni-laisine joukkouneen kukisti noin 100000 ihmisen englantilaisista ja tanskalaisista muodostuvan sota-

⁸⁸ Grimberg 1965: 254-255.

⁸⁹ Grimberg 1965: 255-256.

⁹⁰ Grimberg 1965: 256.

joukon. Carl Grimberg esittää sodan mukanaan tuomina kulttuurisina muutoksina Englannissa skandinaavisen ja anglosaksisen sivistyksen häviämisen normannilaisen sivistyksen tieltä. Lisäksi skandinaavinen itsehallinto joutui väistymään normannilaisen läänityslaitoksen tieltä, Carl Grimberg kirjoittaa.⁹¹

Mielestäni on selvää, että Wilhelm Valloittajan Englannin valloitus paavin hyväksymänä ja Wilhelm Valloittajan hallitusaika Englannissa normannialaisten joukkojen kanssa, saavat Carl Grimbergiltä historian kirjoittajana voimakkaan paheksunnan ja tuomion. Olkoonkin sitten niin, ettei tämän kaltainen näin voimakkaasti arvottava historian kirjoitus ole enää nykyisen historian kirjoituksen mukais- ta.

2.10 Innocentius III paavinvallan huippuaikana ja IV lateraaninen konsiili

1100-luvun puolivälin jälkeen alkoi paaviuden nousu suurimpaan eurooppalaiseen vaikutusvaltaansa ja loistoonsa; huippu saavutettiin kiistatta Innocentius III:ssa, joka otti paavin aseman tunnuksiksi "*plenitudo potestatis*", eli vallan täyteys. 1200-luvun alkupuolen paavit olivat Euroopan todellisia hallitsijoita, jotka ohjasivat sekä kirkkoa että Euroopan maallista politiikkaa, loivat yhtenäisen eurooppalaista yhteiskuntaa säätelevän oikeusnormiston ja vaikuttivat ennennäkemättömän tehokkaan massakommunikaatiovälineen - papiston, sisterssiläisten ja kerjäläisveljien saarnatoiminta - kautta eurooppalaisen mentaliteetin muodostumiseen yhteiskunnan kaikissa kerrostumissa.⁹²

Innocentius III polveutui rikkaasta ja ylhäisestä roomalaisesta soturisuvusta. Harjoittamalla opintoja Pariisissa ja Bolognassa hän oli hankkinut itselleen korkeita oppiarvoja. Hän nautti niin suurta arvonantoa, että hänestä tuli jo 29-vuotiaana kardinaali. Innocentius valittiin paaviksi 37:n vuoden ikäisenä Vuonna 1198.⁹³

Saksassa oli syntynyt kiivaita valtataisteluja, niin pian kuin Henrik VI:n hallitusvalta oli maassa ohi. Italiassa Lombardian kaupungit pudistivat hartioiltaan saksalaisten ylivallan ja keisarinna Konstantia, joka otti käsiinsä Napolin ja Sisilian hallitusohjat, lähetti kotiin puolisonsa saksalaiset neuvonantajat.⁹⁴

Kun Konstantia teki nyt lopun saksalaisvallasta, hän etsi sen sijasta tukea paavi Innocentius III:sta. Kuningatar tunnusti paavin lääninherrakseen ja vuosi sen jälkeen maatessaan kuolinvuoteellaan

⁹¹ Grimberg 1965: 256.

⁹² Krötzl 2004: 142.

⁹³ Grimberg 1965: 351.

⁹⁴ Grimberg 1965: 351.

hän määräsi pyhän isän valtakunnanhoitajaksi sekä pienen poikansa holhoojaksi. Siinä Konstantia näki ainoan keinon kruunun pelastamiseksi Fredrik II:lle.⁹⁵

Hallitsijalahjojensa ansiosta Innocentius III:sta tuli Sisilian todellinen hallitsija vuoteen 1208 asti, jolloin Fredrik II oli kasvanut aikuiseksi. Voidaan sanoa, että paavi hallitsi jopa koko Italiaa, sillä Keski-Italia kuului hänelle ja Pohjois-Italia oli hänelle uskollinen. Mutta hänen täytyi käydä silti ankaraa taistelua Henrik VI:n saksalaisia ystäviä vastaan. Pyhä isä teki kaikkensa lietsoakseen saksalaisvihaa ja kohottaakseen italialaiskansallisen liikkeen arvoon ja kunniaan.⁹⁶

Yleisestä hajaannuksen ajasta kohosi paavius kuitenkin maailmanherruudenaatteen etevimpänä edustajana. Innocentius III oli Gregorius VII:n aatteiden tarmokkain ja menestyksellisin puolustaja. Hän vertasi paaviutta aurinkoon ja kuninkaanvaltaa kuuhun. "Samoin kuin kuu saa valonsa auringolta, samoin maallinen valta saa loistonsa paavin vallalta." Innocentius III:n johdolla paavius kohosi valtansa kukkuloille. Ei mikään tuon ajan kirkollisissa tai valtiollisissa oloissa välttänyt tämän hallitsijan valpasta katsetta.⁹⁷

Innocentius III:sta, "Uudesta Salomosta" tuli Euroopan erotuomari, ja hänen voimakkaan kätensä tunsivat kansat aina Islannista Eufraatin rannoille saakka. Ne lähes 6000 hänen kirjoittamaansa kirjettä, jotka ovat säilyneet, osoittavat selvästi hänen harvinaisen lahjakkuutensa poliitikkona. Hänen toimintansa Rooman paavina, vaikuttivat paaviuden kannalta menestyksellisesti Englannin, Ranskan ja Saksan kansojen ja valtioiden vaiheissa. Innocentius III työskenteli kaikkialla tehdäkseen hierarkiasta politiikkansa kuuliaisen välikappaleen ja vapauttaakseen siten kirkon kokonaan maallisesta vallasta.⁹⁸

Eräänä esimerkkinä Innocentius III:n poliittisen vallankäytön taidosta on hänen vaikuttamisensa Englannin valtiolliseen elämään kuningas Juhana Maattoman aikana. Englannin kuningas Rikhard Leijonanmieli oli kuollut vuonna 1199. Kun kuningas Rikhard Leijonanmiehellä ja hänen puolisoillaan ei ollut lapsia, niin Englannin kuninkaan kruunu siirtyi kuninkaan veljelle Juhana Maattomalle. Tämä oli valitettava tapaus koko Englannille. Juhano Maaton ei osoittanut kuningasaikanaan erityisiä valtiomiehen taitoja, vaan hän suhtautui maansa oloihin ja alaistensa elämään välinpitämättömästi.⁹⁹

Hän ei ollut mies, joka olisi varautunut huolella perintömaittensa hallitsemiseen ja puolustamiseen. Sitä vastoin kuningas Juhana Maaton joi ja pelasi. Tämän kuninkaan elämäntapa oli käsittämättömän lyhytkatseista. Ainoastaan rahankiristyksessä hän oli kuninkaana toimineen Rikhard veljensä

⁹⁵ Grimberg 1965: 351.

⁹⁶ Grimberg 1965: 349-350.

⁹⁷ Grimberg 1965: 349-350.

⁹⁸ Grimberg 1965: 349-350-351.

⁹⁹ Grimberg 1965: 333.

vertainen. Kaikki säädöt ja laitokset joutuivat sille alttiiksi. Aatelismiehiä ja talonpoikia ajettiin mailtaan ja mannuiltaan, luostareita ja hiippakuntia ryöstettiin putipuhtaaksi ja Lontoon porvaristo hoippui verotaakkojen painamana. Hänen hallitus kautenaan ei auttanut mitään edes lakiin vetoaminen - silloin joutui vain vaaraan saada nääntyä Towerissa tai muissa hirveissä vankityrmissä.¹⁰⁰

Juhanan syntien mitan täytti kukkuroilleen kaikkien oikeiden englantilaisten silmissä hänen ja paavi Innocentius III:n välillä suoritetun voimainmittelyn tulos. Vallanhimoinen paavi halveksi Juhanaa eikä salannut sitä. Kun paavi koetti vastoin voimassa olevaa käytäntöä pakottaa Englannin arkkipiispaksi erästä kardinaaleistaan Stephen Langtonia, halusi kuningas Juhana Maaton näyttää, että hänenkin tahtonsa merkitsi jotakin. Hän kieltäytyi tunnustamasta valittua ja ajoi maanpakoon ne hengenmiehet, jotka Innocentius III oli taivuttanut valitsemaan Stephen Langtonin.¹⁰¹

Silloin Innocentius III julisti Englannin kirkonkiroukseen ja uhkasi panna Juhanan viralta ja sekä lahjoittaa hänen kruununsa Filip Augustille. Kun Ranskan kuningas varusteli sotaretkeä Englantiin, kadotti kuningas Juhana Maaton kokonaan rohkeutensa. Hän tiesi liiankin hyvin, kuinka vihattu hän oli alamaistensa keskuudessa, eikä uskaltanut luottaa heihin vaaran hetkellä. Siitä syystä hän lupasi tunnustaa Paavin lähettämälle legaatile Langtonin arkkipiispaksi ja sallia kaikkien maasta karkotettujen hengenmiesten palata takaisin. Mutta tämän lisäksi hän luovutti polvistuen kruununsa legaatile ja otti sen hänen kädestään paavin läänityksenä omasta ja seuraajien puolesta antamaansa lupausta vastaan, että hän suorittaisi vuotuista veroa Roomalle. Innocentius III ylisti kuningas Juhana Maatonta tämän päätöksen johdosta, jonka "ainoastaan Pyhä Henki oli voinut hänelle neuvoa".¹⁰²

Samaan aikaan paavi Innocentius III otti todella Englannin hallituksen johdon käsiinsä. Hänen legaattinsa kulki komean seurueen saattamana läpi maan, asetti ja erotti kirkonmiehiä, langetti tuomioita ja esiintyi sanalla sanoen maan hallitsijana.¹⁰³

Kuningas Juhana Maaton sai näin paavi Innocentius III:sta luotettavan liittolaisen, joka ei ainoastaan käskenyt Filip Augustia luopumaan suunnittelemaasta sotaretkestä Englantiin, vaan myös antoi apua vasallilleen lukuisissa muissa tilanteissa. Kun Juhana Maaton kuninkaana antoi kansalleen myöhemmin lupauksia, jotka olivat hänelle epämukavia, hän saattoi päästä niistä taivuttamalla lääninheransa paavi Innocentius III:n kieltämään häneltä niiden pitämisen. Sillä tavoin Juhana Maaton saavutti

¹⁰⁰ Grimberg 1965: 335.

¹⁰¹ Grimberg 1965: 335.

¹⁰² Grimberg 1965: 335.

¹⁰³ Grimberg 1965: 335.

sen suuren edun, että hän saattoi kansansa edessä vierittää vastuun lupauksien rikkomisesta kaikkein korkeimman valtiaan niskoille.¹⁰⁴

Paavi Innocentius III:a pidetään valtiomiehenlahjoiltaan etevimpänä kaikista, jotka ovat istuneet Pyhän Pietarin istuimella. Voidaan kysyä, eikö häntä ole pidettävä myös etevimpänä reaalioliittikkona kaikkien keskiajan hallitsijoiden joukossa.¹⁰⁵ Hän osasi mestarillisesti nostaa kuninkaan toista vastaan ja korjata voiton itselleen. Ylivoimaisen taitavasti hän käytti hyväkseen vastustajan kaikkia heikkouksia. Tyynesti ja kärsivällisesti hän odotti hetkeä, jolloin vastapuoli oli vähimmin varuillaan iskeäkseen iskunsa, ja hän oli aina mahdollisuuksien rajoissa. Vihan tai kunnianhimon tunteet eivät koskaan summentaneet Innocentius III:n tarkkanäköisyyttä. Hän voi aivan hyvin antaa perään toisarvoisissa asioissa, jos hänellä oli sitten toiveita saada vastustaja myöntyvääiseksi jossakin tärkeämmässä kysymyksessä.¹⁰⁶

Voimakkaasti ja häikäilemättömästi Innocentius III lujitti valtaansa itse Roomassa, ajoi saksalaiset pois ja teki siitä kokonaan oman valtakunnan. Englannin ja Sisilian kuninkaiden lisäksi eräät muutkin ruhtinaat tunnistivat hänet lääninherrakseen. Hän sekaantui Saksan valtataisteluihin sellaista diplomaattista taitoa osoittaen, että hänen kuningasehdokkaansa Otto IV selviytyi voittajana.¹⁰⁷

Edellä olleesta luonnehdinnasta kuvastuu Carl Grimbergin selvä tunnustus paavi Gregorius III:n poliittisen toiminnan ansiollisuudesta. Kun hän tarkastelee Gregorius III:a ihmisenä tulee arvioon mukaan myös kriittisiä ilmauksia. Niiden paavien joukkoon, jotka ovat pyrkineet elämässään toteuttamaan kristillisiä ihanteita, Innocentius III ei kuulu. Häntä ei lueta niihin, jotka ovat hankkineet paaviudelle uutta siveellistä voimaa.¹⁰⁸ Keinoista, joilla voitiin saavuttaa menestystä, hän oli kaikkea muuta kuin turhantarkka. Hän ymmärsi taidon rakentaa tarpeen vaatiessa kultaisia siltoja, eikä hän edes kavahtanut käyttämästä ilmeisiä valheita. Ja sittenkin saa sen vaikutelman, että hän puhuu täydestä vakaumuksesta vakuuttaessaan, ettei hän ole koskaan poikennut oikeuden ja vanhurskauden poluilta. Martin Marty kirjoittaa kirjassaan *Kristitty maailma* paavi Innocentius III:n toiminnasta: " Hän väitti olevansa Kristuksen käskynhaltija, joten hän saattoi antautua likaiseen poliittiseen peliin keisarikunnassa ja kumota tai horjuttaa maallisen oikeuden päätöksiä, joita hän ei hyväksynyt .¹⁰⁹ Carl Grimberg kirjoittaa kokoavasti

¹⁰⁴ Grimberg 1965: 335.

¹⁰⁵ Grimberg 1965: 352.

¹⁰⁶ Grimberg 1965: 352.

¹⁰⁷ Grimberg 1965: 353-354.

¹⁰⁸ Rubin 2014: 98.

¹⁰⁹ Marty 2010: 137.

seuraavassa ajatuksensa kuvatessaan paavi Innocentius III:tta. "Hänelle oli nimittäin oikeaa se, mikä hyödytti pyhää kirkkoa ja sen päämiestä".¹¹⁰

Innocentius III:n itsekritiikki ei mennyt pitemmälle, kuin että hän tunnusti: "Kristuksen käskynhaltija maan päällä on vähempi kuin Jumala". Mutta sen hän totesi itsestään selvänä asiana, että paavi oli "enemmän kuin ihminen". Yleisessä kirkolliskokouksessa, jonka hän vuonna 1215 piti palatsissaan Lateraanissa, hän julisti, että papisto on välittäjän asemassa kristillisen seurakunnan ja Jumalan välillä.¹¹¹ Mutta niin korkeita käsityksiä kuin Innocentius III omasi papiston asemasta tavallisten kuolevaisien rinnalla, hän ei suvainnut, että hengenmiehet käyttivät etuoikeuksiaan väärin syntiseen elämään. Kun oli kysymys siveettömyydestä ja irstailusta, Innocentius III ei säästänyt edes piispoja eikä arkkipiispoja.¹¹² Martin Marty kirjoittaa kirjassaan *Kristitty maailma* paavi Innocentius III:n toiminnasta: "Hän väitti olevansa Kristuksen käskynhaltija, joten hän saattoi antautua likaiseen poliittiseen peliin keisarikunnassa ja kumota tai horjuttaa maallisen oikeuden päätöksiä, joita hän ei hyväksynyt".¹¹³

Carl Grimberg kirjoittaa Innocentius III paavista lähinnä yleisen historian näkökulmasta. Hän kuvaa historiallisia tapahtumia ja arvioi Innocentius III paavin toiminnan eettistä oikeutusta. Kirjoittaessaan laajaa teostaan *Kansojen historia*, Carl Grimbergillä ei ollut mahdollisuutta syventyä Innocentius III teologiaan. Tästä mielestäni seuraa se, ettei Carl Grimberg riittävästi arvioidessaan Innocentius III paavin toimintaa huomioi niitä uskonnollisia, sekä katolisen kirkon ja paaviuden tehtävästä nousevia velvoitteita, jotka välttämättä ohjasivat paavi Innocentius III toimintaa.

Aivan kuten Gregorius VII myös Innocentius oli III vakuuttunut siitä, että paavilla oli velvollisuus huolehtia siitä, että kristikunta noudatti Jumalan lakia ja tahtoa, kirjoittaa Torben Christensen.¹¹⁴

Innocentius III oli erinomainen virkamies ja hän oli perehtynyt moderniin kirkko-oikeuteen opiskeltuaan Bolognassa. Hän loi pian järjestyksen kuuriaan poistamalla sen arvottomat jäsenet sekä kohensi ja uudisti paavillista hallintoa niin, että siitä tuli ajan tasalla oleva ja kelvollinen väline paavin johtamalle kirkolle. Paavin hallintakoneiston ja legaattijärjestelmän avulla Innocentius III puuttui papiston ja luostarien maallistumiseen ja koetti kaikin tavoin edistää kirkon uudistumista gregoriaanisessa hengessä.¹¹⁵

¹¹⁰ Grimberg 1965: 352-353.

¹¹¹ Grimberg 1965: 351.

¹¹² Grimberg 1965: 351.

¹¹³ Marty 2010:137.

¹¹⁴ Christensen 1975: 414.

¹¹⁵ Christensen 1975: 414.

Paavillinen uudistusliike kulmineitui IV:ssä lateraanikonsiilissa, jossa paavi Innocentius III toimi puheenjohtajana kaikkialta Euroopasta tulleiden piispojen yläpuolella. IV lateraanikonsiili oli merkittävällä laajuutensa vuoksi; se oli suurin kirkolliskokous, minkä paavi koskaan oli kutsunut koolle. Saapuvilla olivat Konstantinopolin ja Jerusalemin patriarkat, lähes 500 piispaa ja arkkipiispaa, yli 800 apottia sekä lukemattomien ruhtinaiden ja kaupunkien lähettäjiä.¹¹⁶ Konsiilin oli määrä osoittaa paavin valtaa myös kirkon mahtia sekä kristikunnan yhtenäisyyttä.¹¹⁷

Innocentius III muotoili sakramenttien käytön ilmaisuja kirkolliskokouksessa niin, että "transsubstantiaatio" oli sopivin tapa kuvata, mitä pyhässä ehtoollisessa tapahtui. Sanan alun muutosta merkitsevä osa "trans" viittaa käsitykseen, jonka mukaan leipä ja viini muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Samalla, kun leipä ja viini lakkaavat olemasta leipää ja viiniä, ne säilyttävät ominaisuutensa, joita filosofit kutsuvat "aksidensseiksi". Nielaistessa Kristuksen ruumiin ja veren ei näin ollen nielaista ainetta, jolla on ruumiin ja veren ominaisuudet. Tässä piili keskiaikaisen messun ja ehtoollisen keskeinen viehäytys.¹¹⁸

Toisena teologisena ja kirkollisena uudistuksena kirkolliskokouksessa Innocentius III:n käden jälki näkyy kanonisen lain uudistuksessa. Kunnianhimoinen kanoninen kirkko-oikeus määräsi monia perustavanlaatuisia asetuksia keskiajan kristilliseen elämään. Kirkolliskokous määräsi esimerkiksi oikeat uskon sisällöt, vastakohtana erilaisille hereettisille liikkeille, niin kuin esimerkiksi manikealaisuudesta ja gnostilaisuudesta polveutuvalla, keskiaikaisella Cathars -liikkeelle. Kirkolliskokous julisti myös kirkollisena lainsäädännöllisenä asiana, että kaikkien kristittyjen täytyi osallistua ehtoolliselle ainakin kerran vuodessa, sen jälkeen kun he ovat tunnustaneet syntinsä seurakuntansa papille. Pappi oli sidottu salassapitovelvollisuuteen tunnustuksista, jotka hän otti vastaan.¹¹⁹

Kirkolliskokous kielsi papistoa osallistumasta seuraavanlaisiin tutkintoihin, joissa tutkittiin jonkun ihmisen mahdollista syyllisyyttä tiettyyn rikkeeseen. Kirkolliskokous kielsi siis papistoa osallistumasta "koettelemukseen", jossa he olivat käyttäneet siunattuja työkaluja, kuten kuumaa rautaa tai tulikuumaa vettä saadakseen selville totuuden. Tämän "menetelmän koetus" ei ollut niin mielivaltainen, kuin nykyaikaiset ihmiset saattaisivat ajatella. Sillä oli ollut kuitenkin paikka roomalaiskanonisten menetelmien joukossa, jossa todistus ja tunnustus määrittivät vastaajan syyllisyyden tai syyttömyyden.¹²⁰

¹¹⁶ Christensen 1975: 414.

¹¹⁷ Heikkilä 2004:144.

¹¹⁸ Marty 2010:137-138.

¹¹⁹ Winroth 2014: 98.

¹²⁰ Winroth 2014: 98.

Tavallinen lakimenetelmä vaati aina syyttäjän, joka oli yksityishenkilönä syyttämässä tuomarin edessä. 1200-luvulla uutta käytäntöön tullutta menetelmää kutsuttiin kuulusteluksi. Ensin menetelmää käytettiin papiston kesken ja lopulta Paavi Alexander III:sta. Tutkinnallisessa prosessissa syyttäjällä ei ollut oikeudellista päätösvaltaa, mutta tuomari kuunteli häntä voidakseen tutkia ja arvioida hänen esittämäänsä rikossyytteitä.¹²¹

Innocentius III laati säännöt tälle menetelmällä IV:ssä lateraanikonsiilissa. Gregorius IX toi tulkinallisen prosessin asettaakseen voimaan hereetikkojen rankaisemisen nimeämisessä erikoistuomarit eli inkvisiittorit, joiden tarkoituksena oli löytää ja rangaista hereetikot. Innocentius III julisti, että harhaoppi on vastaavanlainen rikos kuin petos hallitsijaa kohtaan. Näin inkvisiittoreilla oli käytössä hereetikkoja vastaan roomalaisen kanonisen oikeusmenetelmän säännöt rikoksesta rankaisemiseksi. Tämä toi mukanaan useita poikkeuksia tavallisen oikeusmenetelmän säännöistä sisältäen mahdollisuuden käyttää kidutusta.¹²²

Ajanjakso vuosina 1050-1300 Länsi-Euroopan kirkkohistoriassa edustaa keskiaikaisen kirkkolain huippukohtaa. Tämä oli rajallinen aika, kun kirkkolaillinen perustus laskettiin paljon suuremmalla huolellisuudella kuin keskiajan muuna ajankohtana sekä modernin kirkon aikana. Kirkon instituutiot muotoutuivat paavillisen lainsäädännön ja lakikoulujen oikeustieteen kautta, sekä erityisesti vuorovaikutuksessa niiden kesken.¹²³

Vaikka paavi Innocentius III oli poliittis-strategisena vallankäyttäjänä eräs keskiajan suurimmista hallitsijoista, ajattelen että nykyaikaisen kirkkohistoriallisen tutkimuksen valossa voi todeta, että hänen paavillinen toimintatapa oli ainakin osaltaan vaikuttamassa katolisen kirkon aseman vaikeutumiseen tulevaisuudessa. Martin Marty kirjoittaa: "Innocentius III oli solminut muutamia hyödyllisiä liittoja ja saavuttanut voittoja nöyryyttäen matkan varrella kukistamiaan kuninkaitaan. Sellainen valta ei kuitenkaan voi kestää. Saavuttaakseen voittoja kotirintamalla Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisaria vastaan Innocentius III joutui muodostamaan joitakin liittoja, jotka vahvistivat kuninkaallisia sukuja. Tällaiset liitot osoittautuivat paavin kannalta vahingollisiksi. Erityisen selvästi tämä kävi ilmi Ranskan kohdalla".¹²⁴

¹²¹ Winroth 2014: 98.

¹²² Winroth 2014: 98.

¹²³ Winroth 2014: 98.

¹²⁴ Marty 2010: 138.

3 Ranskan kuninkaan johtoasema

3.1 Konrad IV taistelee paaveja vastaan

Paavi Innocentius VI kirjoitti pakopaikastaan Lyonista Sisilian kansalle saatuaan tiedon Fredrik II:n kuolemasta: "Taivaat varmaankin riemuitsevat ja maa iloitsee". Vasta nyt kun Konrad IV oli kuollut, paavi uskalsi palata maanpaosta Italiaan.¹²⁵ Fredrik II:n seuraaja hänen pokansa Konrad IV oli hänen isänsä kuollessa Saksassa. Kuinka kävisi nyt hänen sisilialaisen perintönsä? Napolin ja Sisilian puolustamisen vaativa tehtävä oli nyt Konradin velipuolen Manfredin huolena. Tämä kahdeksantoista vuotias nuorukainen toimi Sisilian valtionhoitajana. Manfred iski kotkan tavoin niihin, joita epäiltiin kapinayrityksestä. Mutta sitten hän antoi armon käydä oikeuden edellä katsoen paremmaksi, että onnettomat saavat aikaa parannukseen, kuin sammuttaa heidän elämänsä. Hänen humaani menettelytapansa osoitautui valtioviisaaksi, ja pian oli rauha maassa. Manfredilla oli muutama kuukausi aikaa tehdä tyhjiksi paavin kuurian toiveet yleisestä kapinasta Etelä-Italiassa.¹²⁶

Konrad IV saapui itse uutena vuotena eteläitalialaiseen valtakuntakuntaansa ja otti ohjokset käsiinsä uskollisen veljensä käsistä. Mutta Innocentius IV oli hänelle kuitenkin vihollinen, joka vastasi kylmän kieltävästi Konradin kaikkiin sovintotarjouksiin. Kun oli kyseessä Hohenstaufi, Innocentius IV ei häikäillyt levittämästä kuinka valheellisia huhuja tahansa. Hän syytti Konrad IV:ttä siitä, että tämä oli sulkenut erään veljensä vankilaan ja murhannut erään veljenpoikansa. Innocentius IV yllytti Lombardian kaupunkeja kuningasta vastaan, ja lupasi avustaa niitä sotajoukoilla. Samaan aikaan paavi etsiskeli innokkaasti vastakuningasta Konradille Etelä-italiaan. Kesken varustelujaan, joihin Konrad IV oli ryhtynyt torjuakseen lisääntyviä vaaroja, hän kuoli yllättäen vuonna 1154 ainoastaan 26:n vuoden ikäisenä. Ennenaikainen kuolema oli muuttanut nopeasti maailmanhistoriallisen tilanteen. Saksan kruunun perijänä oli nyt Konradin pieni poika, vasta kaksivuotias Konrad.¹²⁷

Nyt Innocentius IV yritti ottaa haltuunsa Etelä - Italian kuningaskunnan, mutta Manfred onnistui pitämään puoliansa häntä vastaan. Ennen kuin taistelu oli ratkaistu, kuoli Innocentius IV. Muutama vuosi tämän jälkeen Manfred julistautui Napolin ja Sisilian kuninkaaksi. Hän tunsu itsensä italialaiseksi, eikä halunnut olla riippuvainen pienen veljenpoikansa neuvonantajista.¹²⁸

Paavi Innocentius IV:n seuraajaksi tuli Urbanus IV. Hän jatkoi taistelua Hohenstaufeja vastaan. Sotaa tuota vihattua hallitsijasukua vastaan käytiin kirjein ja julistuksin, jotka olivat täynnä syytöksiä

¹²⁵ Grimberg 1965: 9-10.

¹²⁶ Grimberg 1965: 9-10.

¹²⁷ Grimberg 1965: 10-11.

¹²⁸ Grimberg 1965: 11.

Manfredia vastaan siveettömästä elämästä, murhista ja muista pahoista töistä. Niiden tarkoituksena oli saada ihmiset uskomaan, että kuninkaan pyhälle isälle tekemiin rauhantarjouksiin kätkeytyi salakavaliala tarkoituksia.¹²⁹

Vihdoin paavi onnistui löytämään oikean miehen Manfredin vastakuninkaaksi. Urbanus IV:n mieheksi tuli Anjoun kreivi Kaarle, joka oli Ranskan kuninkaan Ludvig IV:n veli. Paavi ei olisi voinut toivoa saavansa sopivampaa kuningasehdokasta. Kaarle ei ollut pelkästään reipas ja rohkea soturi sekä kelvollinen sotapäällikkö vaan myöskin kirkon kuuliainen poika ja hänen askeettisessa hurskaudessa ei ollut toivomisen varaa. Napolia ja Sisilia tarvitsi maanisää, jota ei ajanut kuninkaaksi maallisten rikkauksien himo. Se tarvitsi todellista Kristuksen soturia, joka saattoi juuria pois kaiken eripuraisuuden ja antaa kunnian yksin Jumalalle ja kirkolle.¹³⁰

Kaarle Anjoulaista ei tarvinnut pyytää kahdesti. Valta ja kunnia viehättivät suuresti tätä askeettia. Hänet kruunattiin vuoden 1265 lopulla Pietarinkirkossa Napolin ja Sisilian kuninkaaksi. Uutena vuotena 1266 hän meni sen kuningaskunnan rajan yli, jonka hän aikoi voittaa itselleen asevoimin. Beneventon luona muinaisten samnilaisten maassa tapahtui ratkaiseva taistelu. Kun taistelu riehui kiivaimmillaan petti pari uskotonta vasallia Manfredin ja meni vihollisen puolelle. Se ratkaisi hänen ja Etelä-Italian kohtalon. Epätoivon raivossa nuori kuningas syöksyi vihollisten joukkoon ja kaatui tappotanteella. Paavi Urbanus II onnistui saamaan ratkaisevan käänteen paavin ja keisarin välisessä pitkässä kamppailussa tuomalla ranskalaiset sotavoimat Hohenstaufeja vastaan. Tämän sotilaallisen voiton ansiosta Urbanus IV:llä on paikkansa maailmanhistoriallisesti merkittävimpien paavien joukossa.¹³¹

3.2 Konrad hyökkää Italiaan

Manfredin kuoleman jälkeen ei hänen valtakunnassaan ollut ketään, joka olisi uskaltanut asettua tunkeilijaa vastaan. Kaarle marssi riemusaatossa Napoliin ja Sisiliakin antautui ilman vastarintaa hänen valtaansa. Hän kohteli uusia alamaisiaan raa'asti ja hallitsi heitä maahan muuttaneiden ranskalaisten avulla. Kaarlen kuuliaisuudesta paavia kohtaan ei ollut enää tietoaakaan. Anjoun Kaarle alkoi tavoitella, kuten aikaisemmin Hohenstaufit koko Italian valtiutta.¹³²

Hänen ja paavi Klemens IV:n välille syntyi tiukkasanaan kirjeenvaihto. Paavi moitti Kaarlea hänen kovuudestaan alamaisiansa kohtaan: "Kun olet niin umpimielinen ja torjuva alamaisillesi, täytyy

¹²⁹ Grimberg 1965: 12.

¹³⁰ Grimberg 1965: 12-13.

¹³¹ Grimberg 1965: 13-14.

¹³² Grimberg 1965: 14.

sinun varmaankin aina pitää kättäsi miekankahvassa ja panssaria ylläsi. Onko se oikeaa elämää, että aina epäilee alamaisiaan, aina on heidän epäluulojensa alaisena?"¹³³

Samaan aikaan Kaarlen valtakuntaa alkoi lähentyä uhkaava rajuilma pohjoisesta, Saksasta käsin. Siellä Konrad oli kasvanut jaloksi ritarilliseksi nuorukaiseksi ollen täysin tietoinen vastuusta, joka lepäsi hänen nuorilla harteillaan - satavuotiaan hallitsijasuvun perinteiden seuraamisesta koituvasta vastuusta.¹³⁴

Konrad oli päättänyt lujasti uskaltaa tehdä kaikki voittaakseen takaisin isänsä ja isoisänsä valtakunnan. Viisitoista vuotta täytettyään vuonna 1267, hän lähti reippain mielin matkaan muutaman tuhannen uskollisen henkilön joukon kärjessä aikoen temmata saaliin tunkeilijalta. Kun Konrad levitytti taisteluhuudon yli Saksanmaan, kävi ilmi, ettei kiintymys Hohenstaufien sukuun ollut suinkaan kuollut ja Italiassa ghibeliinit odottivat kaikkialla kärsimättöminä nuoren sankarin tuloa.¹³⁵

Mutta hänellä oli monia vihollisia Lombardian kaupunkien joukossa ja oli ilman muuta selvää, että paavi selittäisi Konradin viholliseksi ja julistaisi hänet ja hänen kannattajansa pannaan. Paavin pannaan julistus ei kuitenkaan vaimentanut riemua nuoren ruhtinaan kannattajien parissa, kun hän marssi Italian halki. Etelä-Italiassa arabialaiset ilmaisivat uskollisuutensa Fredrik II:n jälkeläiselle nousamalla ranskalaista tunkeilijaa vastaan ja melkein koko Sisilian väestö oli valmis luopumaan Kaarlestta. Riemusaatossa Konrad marssi paavin omaan kaupunkiin ja Capitoliumilla innostuneet kansanjoukot tervehtivät häntä Rooman keisarina.¹³⁶

Mutta jo neljä viikkoa tämän jälkeen tuli tuho. Konrad oli päässyt tuskin eteläitalialaisen valtakuntansa rajan yli, kun hänen suuruudenunelmansa päättyivät masentavaan tappioon. Kaarle Anjoulainen ilmestyi jälleen tappotantereelle vereksien joukkojen edessä, joita hän oli pitänyt siihen saakka kätöksässä varaväkenä. Niiden kanssa hän heittäytyi Konradin järjestäytymättömien joukkojen kimppuun. Manfredin kuolemaan saakka uskolliset arabialaiset sotajoukot uhrautuivat rakastetun Fredrik II:n pojanpojan puolesta, vaikkakin turhaan. Konrad joutui yrittämään pakoa Sisiliaan, josta käsin hän voisi siellä väestön avustamana tehdä voimakasta vastarintaa. Hän oli päässyt jo muutamien seuralaistensa kanssa erääseen laivaan ja onnitteli itseään pelastumisestaan, kun hän kauhukseen näki toisen aluksen

¹³³ Grimberg 1965: 14.

¹³⁴ Grimberg 1965: 15.

¹³⁵ Grimberg 1965: 15.

¹³⁶ Grimberg 1965: 15-16.

irtautuvan rannasta ja suuntaavan kulkunsa heitä kohti. Se saavutti pakenijat, Konrad otettiin vangiksi ja hänet luovutettiin veriviholliseen.¹³⁷

Kaarle julisti hänet syylliseksi maankavallukseen ja Napolin torilla pyövelin miekka katkaisi viimeisen Hohenstaufin kaulan vuonna 1268 - kuohuttava kansanoikeuden perussääntöjen loukkaus.¹³⁸ Konradin surullinen loppu ei merkinnyt ainoastaan Hohenstaufin hallitsijasuvun vaan myös saksalais-roomalaisen keisarikunnan perikatoa.¹³⁹

3.3 Bonifacius VIII ja Filip Kaunis

Paavin ja keisarin viimeinen kamppailu vallasta oli päättynyt Hohenstaufien perikatoon. Paavin hovi oli pysytellyt jokseenkin yhtämittäisesti hyvissä väleissä Innocentius III:n ajoista saakka Ranskan kuninkaiden kanssa.¹⁴⁰

Kuitenkin juuri Ranskan kuningas Filip Kaunis, Ludvig Pyhän pojanpoika, aloitti uudelleen taistelun paavin maailmanvaltiut vaatumuksia vastaan. Filip Kaunis tuli vuonna 1285 Ranskan kuninkaaksi 17 vuotiaana. Hän iski yhteen paavi Bonifacius VIII:n kanssa vuonna 1296.¹⁴¹

Filip kaunis teki liiton Saksan keisaria vastaan Itävallan ja sitten Böömin kanssa. Kun Saksan valtaistuin oli avoinna 1308 ja 1313, hän pyrki saamaan tästä maasta itselleen vihollisen asemasta liittolaisen yrittämällä siirtää sen kruunun ensimmäisellä kerralla veljelleen ja jälkimmäisellä nuorimmalle pojalleen. Tässä hän ei kuitenkaan onnistunut.¹⁴²

Ensimmäisenä aiheena Filip Kauniin ja Bonifaciuksen VIII:n väliseen yhteentörmäykseen oli, että paavi eräässä vuonna 1296 antamassaan bullassa kielsi papistoa avustamasta maallisia ruhtinaita rahalla, enempää ruhtinaan käskystä kuin vapaaehtoisestikaan. Sellaiset maksut olisivat ristiriidassa kirkon verottomuuden kanssa.¹⁴³

Bullan julkaisemisen ajankohta oli onnettomasti valittu, sillä Filip Kaunis odotti joutuvansa sotaan Flanderin kreiviä vastaan, joka oli tehnyt liiton Englannin kanssa. Ranskan kansan vastaus paavin kirjelmään oli sarja suuttumusta täynnä olevia vastalauseita. Mitä järkeä olisi siinä, että prelaateilta olisi kiellettyä kuninkaansa auttaminen oman maan puolustamisessa, mutta heillä olisi aikaa tuhkata paljon

¹³⁷ Grimberg 1965: 16-18.

¹³⁸ Grimberg 1965: 18.

¹³⁹ Grimberg 1965: 18.

¹⁴⁰ Grimberg 1965: 203.

¹⁴¹ Grimberg 1965: 18.

¹⁴² Grimberg 1965: 206-207.

¹⁴³ Grimberg 1965: 207.

rahaa kalliisiin pukuihin, juhliin ja huvituksiin. Mielialan käytyä erittäin uhkaavaksi, ranskalaiset kirkonmiehet alkoivat pelätä jo kirkon omaisuuden yleistä ryöstöä ja ilmoittivat huolensa paaville.¹⁴⁴

Paavi Bonifacius VIII suostui Ranskan papiston pyyntöön luovuttaa avustussummia valtakunnan puolustamista varten. Paavi Bonifacius VIII:n kirjeissä kuningas Filip Kauniille oli kuitenkin varsin hapan sävy ja kun Filip Kaunis muutamia vuosia myöhemmin laittoi lujille erään uppiniskaisen piispan perui paavi myöntymyksensä kirkon verotuskysymyksessä. Bonifacius VIII haastoi Filip Kauniin henkilökohtaisesti tai hänen asiamiehensä välityksellä vastaamaan menettelystään Roomassa pidettävän kirkolliskokouksen eteen. Filip Kaunis toimi kutsumalla koolle aatelin, papiston ja kaupunkien edustajien muodostamat valtiopäivät Pariisiin vuonna 1302. Molemmat maalliset säädöt julistivat haluavansa uhrata henkensä ja verensä Ranskan kuninkaanvallan riippumattomuuden puolesta. Myös papiston valtaosa asettui kuninkaan puolelle.¹⁴⁵

Paavi Bonifacius VIII piti suunnittelemansa kirkolliskokouksen samana vuonna Roomassa. Siellä hän julkaisi kuuluisan "*Unam sanctam*" -bullansa, jonka katsotaan merkitsevän paaviuden valtavaatimusten huippua. Bonifacius VIII:n "*Unam sanctam*" -bullassa sanotaan: "Maailmaa hallitsevalla kirkolla on ainoastaan yksi pää, ja sinä päänä on täällä maan päällä Kristuksen sijainen ja Pyhän Pietarin seuraaja, Rooman pyhä isä. Hänellä on käytettävänä kaksi miekkaa, hengellinen ja maallinen. Maallista miekkaa saavat käyttää maailman ruhtinaat, mutta ainoastaan paavin tahdon mukaisella tavalla. Jos maallinen valta käyttää miekkaa väärin tai tekee yleensä jonkin virheen, kuuluu tuomitseminen ja rankaiseminen hengelliselle vallalle. Jokaisen ihmisen on poikkeuksetta autuutensa vuoksi taivuttava Rooman pyhän isän tahtoon".¹⁴⁶

Seuraavana vuonna Bonifacius VIII uhkasi Filip Kaunista pannajulistuksella ja vapautti osan kuninkaan vasalleista läänivelvollisuuksistaan. Mutta Filip Kaunis vangitutti Bonifaciuksen VIII:n lähetti-läät ja kutsui koolle neuvottelukokouksen Pariisiin. Siellä kuninkaan etevin neuvonantaja Guillaume de Nogaret esitti kiivaita syytöksiä "pyhän Pietarin istuimen anastajaa, tuota valheiden mestaria, tuota vahingoniloista oliota vastaan, joka nimittää itseään Bonifaciukseksi". Guillaume de Nogaret sanoi: "Minä väitän, että kysymyksessä oleva olio ei ole paavi - varas ja rosvo hän on ja ilmetty kerettiläinen. Hän on tehnyt raskaita rikoksia, hirveitä ja lukemattomia. Minä sen vuoksi pyytämällä pyydän Teidän Ma-

¹⁴⁴ Grimberg 1965: 207-208.

¹⁴⁵ Grimberg 1965: 208.

¹⁴⁶ Grimberg 1965: 209.

jesteettianne ryhtymään toimenpiteisiin yleisen kirkolliskokouksen koollekutsumiseksi. Sitoudun siellä toistamaan nämä syytökset, jotta kardinaalit saisivat antaa kirkolle toisen ylipaimenen."¹⁴⁷

Myöhemmin kutsuttiin koolle uusi samantapainen valtaherrojen kokous, jonka edessä kuningas Filip Kaunis itse esiintyi puhuen siitä, kuinka suurta surua hänelle tuotti kun hänen oli pakko yhtyä Bonifaciusta vastaan tehtyihin syytöksiin. Hän vakuutti, että "mieluummin kuin siten paljastanut pyhän isän viat, hän olisi tahtonut verhota hänen alastomuutensa omalla viitallaan". Lopputuloksena kokous yhtyi Nogaretin vaatimukseen yleisen kirkolliskokouksen koollekutsumisesta. Vaatimus saavutti vasta-kaikua kaikissa yhteiskuntakerroksissa koko maassa.¹⁴⁸

Filip Kaunis käytti hyväkseen Bonifacius VII:n tekoja kohdistuvaa vihamielistä mielialaa, joka valitsi eräissä piireissä Italiassa ja lähetti sinne häikäilemättömän Nogaretin antaen hänelle tehtäväksi ottaa paavi vangiksi. Nogaret liittoutui miehen kanssa, joka oli paavin vaarallisin vihollinen Rooman aatelin keskuudessa, hän oli Sciarra Colonna, pahamaineinen rosvopäällikkö. Palkkasoturijoukon etunenässä he eräänä syyskuun yönä 1303 yllättivät Bonifacius VIII:n hänen kotikaupungissa Rooman Campagnalla sijaitsevassa pienessä Anagnissa.¹⁴⁹

Pelottomana 70-vuotias paavi katseli kuolemaa silmästä silmään. Kaikkien hylkäämänä hän odotti huoneeseen rientäviä vihollisia. He syytivät hänelle häpäiseviä soimauksia ja vaativat uhkaavaan sävyyn, että hänen tulisi luopua virastaan ja antautua vangiksi. Ukko vastasi: "tässä on minun kaulani! Tässä on minun pääni!" Toistaiseksi tyydyttiin vartioimaan paavia, kunnes Nogaret ja Colonna olisivat päässeet yksimielisyyteen siitä, miten hänen suhteensa oli meneteltävä.¹⁵⁰

Mutta Nogaretin ja Colonnin kiistellessä Anagnin ja sen ympäristön väestö tarttui aseisiin huutaen: "Eläköön paavi! Kuolema muukalaisille!" Colonna yritti vastarintaa, mutta kärsi niin suurta väenhuukkaa, että sekä hänen ja Nogaretin täytyi paeta. Niin Bonifacius VIII oli jälleen vapaa. Hän kirjoitti nyt Roomaan, pyysi apua, ja muutamia päiviä sen jälkeen sieltä saapuikin 400 ratsumiestä, jotka veivät Bonifaciuksen VIII:n takaisin. Mutta kuluneiden päivien sielulliset järkytykset olivat nyt murtaneet hänen voimansa. Siinä tilassa, heittelehtien epätoivon ja kostonhimon vaiheilla, hän kuoli kuukautta myöhemmin.¹⁵¹

¹⁴⁷ Grimberg 1965: 209.

¹⁴⁸ Grimberg 1965: 209.

¹⁴⁹ Grimberg 1965: 210.

¹⁵⁰ Grimberg 1965: 210.

¹⁵¹ Grimberg 1965: 210-211.

Ideologisesti kuninkaanvallan vahvistuminen johtui antiikista saadusta uudesta teoriasta, jonka mukaan ihminen oli yhteiskuntaolento ja valtion päämäärä oli kaikkien parhaasta huolehtiminen. Tämän teorian ja paavin teokraattisen teorian välillä oli ilmeinen jännitys.¹⁵²

Varhaisimmat kannattajansa tämä teoria sai vanhoilta albigenssiseuduilta ja Montpellierin yliopistosta, mutta kuningas Filip Kauniilla (1285-1314) siihen ei vielä sisältynyt pyrkimystä kirkon arvosteluun.¹⁵³ Uskonnollisesti Filip Kaunis oli hyvä katolilainen. Ludvig Hurskaan pojanpoikana sekä Kaarle Suuren jälkeläisenä hän oli innokas korostamaan pyhyyttään ja velvollisuuttaan pitää huolta kirkosta. Todisteeksi uskonnollisesta asemastaan hän vetosi omistamaansa kykyyn parantaa sairaita ja tehdä ihmeitä. Filip Kaunis piti tarkkaa luetteloa tekemistään ihmeistä.¹⁵⁴

Kuningas Filip poltti bullan (*Auscula fili*), kutsui koolle valtiopäivät ja kielsi Ranskan piispoja osallista paavin konsiiliin. Lisäksi hän julisti tämän antikristukseksi ja itsensä kutsutuksi valvomaan kristittyjen parasta Ranskassa ja ilmoitti aikomukseksi saada kutsutuksi koolle konsiili huolehtimaan kristikunnan menestyksestä.¹⁵⁵

Paavien teokratia oli kansallisella tasolla joutunut antamaan periksi hallitsijan vaatimukselle saada huolehtia kansakunnan parhaasta. Tähän vaatimukseen sisältyi kaikkia kansalaisia, mukaan luettuna papiston jäsenet - koskeva velvollisuus auttaa kuningasta. Sen korvaukseksi kuningas otti vastatakseen kristinuskon suojelemisesta. Oli otettu ensimmäinen askel kohti maallisen vallan vapauttamista hengellisestä vallasta.¹⁵⁶ Näin kuningas Filip Kauniin toiminta sai aikaan kehitystä, joka muutti katolisen kirkon, paavien asemaa ja heidän valtaansa Euroopassa myöhäiskeskiajalla.

Carl Grimberg kirjoittaa Ranskan kuningas Filip Kauniista ja hänen toimistaan saksalaisen historioitsija Wenckin tutkimustyön pohjalta. Wenckin onnistunut kerätä aiemmin huomiotta jääneistä Filip Kauniiseen liittyvistä historian lähteistä uutta tietoa kuningas Filip Kauniista. Tutkimalla kirjoja, jotka tekijät ovat omistaneet kuningas Filip Kauniille, Wenckin on onnistunut saaman selville yhtä ja toista siitä, mikä käsitys tuon ajan kirjailijoilla ja tiedemiehillä oli hänestä.¹⁵⁷

Wenckin tutkimuksesta saa kokonaisvaikutelman, jonka mukaan kuningas Filip Kaunis oli sekä sivistynyt että kulttuuriharrastaja ja omasi myös huomattavat valtiolliset lahjat. Hän oivalsi muun muassa samoin kuin Keisari Fredrik toinen kuinka suuri vaikutus julistuksilla ja lentolehtisillä oli yleisen

¹⁵² Christensen 1974:31.

¹⁵³ Christensen 1974:31.

¹⁵⁴ Christensen 1974:31-32.

¹⁵⁵ Christensen 1974:33.

¹⁵⁶ Christensen 1974:33.

¹⁵⁷ Grimberg 1965: 206.

mielipiteen muokkaamisessa. Wenck arvioi, että kuningas Filip Kaunis uskalsi harjoittaa monissa hallitustoimissaan itsenäistä politiikkaa. Kuningas Filip Kauniin ulkopoliittika ja kirkkopoliittika oli päämäärästään tietoisien hallitsijan toiminnan tulosta. Sen prelaattien, munkkien ja paronien muodostaman piirin tilalla, joka oli ympäröinyt vielä kuningas Ludwig VIII:tta, kuningas Filip Kaunis asetti lakimiehiä ja laskutaitureita, joiden yleneminen perustui hallintatoimien hoidossa tekemäänsä työn erinomaisuuteen.¹⁵⁸

Vaikka Carl Grimberg tuo esille Ranskan kuningas Filip Kauniin itsenäisen ja päämäärätietoisien kirkko- ja ulkopoliittikan hoitamisen tavan, näyttää hän toisaalta itse katsovan varsin kriittisessä valossa kuningas Filip Kauniin hallituskauden tekoja. Carl Grimberg kirjoittaa kirjallisuushistorioitsijaa Gaston Parisia lainaten seuraavasti: "Miten voisikaa muuta kuin moittia tätä julmaa ja petollista hallitsijaa, joka on vuodattanut niin paljon verta, ja rikkonut niin monia lupauksia! Miten voisikaan muuta kuin ihailla tätä tarmokasta ja lahjakasta miestä, joka on hankkinut Ranskalle niin korkean arvosijan Euroopan valtioiden joukossa ja tehnyt työtä saadakseen maan sisäiset olot järjestykseen, jakaakseen oikeutta ja perustaakseen kunnollisen hallinnon!"¹⁵⁹

Carl Grimbergin arviossa Ranskan kuningas Filip Kauniista on painava osa myös niillä kuninkaan omilla sanoilla, jotka hän lausui kuolinvuoteellaan, joista on jättänyt tiedon eräs luotettava ja puolueeton aikalainen, muuan espanjalainen, joka silloin oleskeli Ranskan hovissa. Filip Kaunis tunnusti kertoja lausuu - että hän oli monin tavoin rikkonut Jumalaa vastaan ja vihastuttanut hänet. Häntä olivat siihen johtaneet huonot neuvot. Mutta niihin huonoihin neuvoihin hän oli ollut itse syypää. Sellainen omaa vastuuta korostava lausunto "muuttaa hänet", sanoo Wenck, "yhdellä iskulla varjosta ihmiseksi".¹⁶⁰ Carl Grimberg lainaa kuningas Filip Kauniin edeltäjän suuhun pantuja ennustuksen sanoja: "Kettun tavoin olet päässyt pyhän Pietarin istuimelle; leijonan tavoin olet hallitseva, ja koiran tavoin olet kuoleva".¹⁶¹

Carl Grimberg kirjoittaa, että tältä ruhtinaalta, jossa aikaisten lausunnon mukaan "yhtyi vaikeissa tilanteissa kotkan katse leijonan rohkeuteen", puuttuivat kokonaan sellaiset ominaisuudet, jotka tekevät ihmisen rakastetuksi. Ne kaikki, jotka olivat joka päivä odottaneet vapisten tämän hirmuisen hallitsijan raivonpuuskaa, olivat kauan odottaneet päivää, joka vapauttaisi heidät hänestä.¹⁶² Hänen kaunis

¹⁵⁸ Grimberg 1965: 206.

¹⁵⁹ Grimberg 1965: 204.

¹⁶⁰ Grimberg 1965: 207.

¹⁶¹ Grimberg 1965: 204.

¹⁶² Grimberg 1965: 211-212.

tulevaisuudentoivonsa oli saada "elää, kunnes kaikki hänen vihollisensa olisivat tuhoutuneet. Yhtään todellista ystävää Bonifacius VIII:lla ei ollut eläessään eikä kuollessaan.¹⁶³

Katolisen kirkon paavi Bonifacius VIII:n ja hänen edeltäjiensä teokratia perustui teologiseen näkemykseen kirkon ykseydestä ja dogmaattiseen katsomukseen kirkosta, jonka mukaan kirkon ulkopuolella ei ole pelastusta. Ykseys, pyhyys ja yhteisyys riippui suhteesta kirkon näkyvään johtajaan. Kirkolliskokouksessa paavi antoi tälle uuden ilmauksen *Unam Sanctam* -bullassa vuonna, jossa hän esitti opin kahdesta miekasta: hengellisestä, jota kirkko itse käyttää ja maallisesta, jota käytetään kirkon hyväksi. Lisäksi kirkolliskokouksessa Ranskan kuningas julistettiin pannaan.¹⁶⁴

Kuitenkin häntä virassaan seuraavat paavit mitätöivät paavi Bonifacius VIII:n pannaanjulistukset ja kaikki hänen päätöksensä, jotka olivat rajoittaneet kuninkaanvaltaa tai joissa oli epäilty kuninkaan kristillistä vilpittömyyttä maansa parhaan puolustamisessa.¹⁶⁵

Filip kaunis oli tehnyt tietä uudelle ajalle vetoamalla paavi-antikristuksen sijasta ekumeeniseen kirkolliskokoukseen. Oltiin uuden ajan ovella, jolloin näkemys paavin ja konsiilin suhteesta oli toisenlainen. Nyt ei enää vain paavi, Kristuksen sijaisena, vaan konsiili edusti kirkon ykseyttä ja erehtymättömyyttä.¹⁶⁶

Bonifacius VIII:n ja Filip kauniin välisessä taistelussa ottivat yhteen feodaaliyhteiskunnalle rakennettu katolilaisen kirkon papalismi ja uudelleen organisoitu Ranskan kuninkaanvalta.¹⁶⁷

Kumpaakin osapuolta hallitsi oma kristillisen ykseyden ideologia. Molemmat edellyttivät, että hengellinen ja maallinen toimisivat yhdessä ja että niiden välillä vallitsisi sopusointu yhteisen päämäärän hyväksi. Teologinen näkemys paaviin keskittyvästä kristikunnan ykseydestä ei saanut kuitenkaan enää kannatusta. Uudet aatteet, joilla voitiin vedota antiikin perintöön, olivat tuoneet esille ajatuksen, että valtio on itsenäinen suure, ja vanhan kirkon keisarikunta-ajatus ja konsialirismi olivat uudistuneet kansallisesti.¹⁶⁸

Vetoamalla Raamattuun - Roomalaiskirjeen 13. lukuun ja Vanhan testamentin tarjoamiin esikuviiin; Moosekseen, Joosuaan, Sauliin, Daavidiin ynnä muihin - kuningas oli esiintynyt Jumalan kutsu-
mana hallitsijana, jonka velvollisuus oli huolehtia kansan ajallisesta parhaasta. Kirkko oli vastuussa

¹⁶³ Grimberg 1965: 212.

¹⁶⁴ Christensen 1974:33.

¹⁶⁵ Christensen 1974:33.

¹⁶⁶ Christensen 1974:36.

¹⁶⁷ Christensen 1974:36.

¹⁶⁸ Christensen 1974:36.

ainoastaan hengellisistä asioista, mutta molempien olisi oltava yhteistyössä kristillisen kansan parhaaksi.¹⁶⁹

Nationalismi toi esiin ajatuksen kristillisestä kansasta, jonka edustajana oli kuningas. Filip kaunis nojautui germaaniseen näkemykseen veren ja perimysjärjestyksen merkityksestä, asemaansa Kaarle Suuren jälkeläisenä Ludvig Pyhän pojanpoikana ja omaan Jumalalta saamaansa tehtävään ja kykyynsä tehdä ihmeitä. Tähän kaikkeen vedoten hän katsoi, että hänellä oli laillinen vastuu siitä, että kirkko saataisiin vapautetuksi kerettiläisestä paavista.¹⁷⁰

Filip Kaunis ei hyökännyt suoraan papalisiin doktriinia vastaan, vaan tarttui sen heikkoon kohtaan, nimittäin siihen, että kerettiläisellä paavilla ei voinut olla "*plenitudo potestatis*" eli vallan täyteyttä vaan tämä valta oli tässä tapauksessa siirtynyt kirkolliskokoukselle. Vanhan kirkon traditio, apokalyptinen antikristuspropaganda ja spirituaalifransiskaani näkemys apostolisesta köyhyyden ihanteesta olivat tässä tekijöinä, jotka mahdollistivat osaltaan sen, että hän saattoi vedota konsiiliin kerettiläisen paavin pannaanjulistusta vastaan.¹⁷¹

Carl Grimbergin historian kuvauksen kritiikki kohdistuu myös voimakkaasti Katolisen kirkon hallinnon toimintaa kohtaan. Havainnollisena esimerkkinä tästä on hänen luonnehdintansa paavi Bonifacius VIII:n *Unam Sanctam* - bullassa esitetystä paavin vallan kuvauksesta. Maailmaa hallitsevalla kirkolla on ainoastaan yksi pää ja sinä päänä on täällä maan päällä Kristuksen sijainen ja Pyhän Pietarin seuraaja, Rooman pyhä isä. Grimbergin sarkastinen luonnehdinta paavista kuuluu: "se ei ole kaksipäinen hirviö".¹⁷² Ajattelen silti, että Ranskan kuninkaan Filip Kauniin ja paavi Bonifacius VIII:n toimintaa käsittelevässä luvussa, Carl Grimbergin kritiikki kohdistuu tällä kertaa paljon voimakkaampana ja laajemmin Ranskan kuningasta kuin katolista kirkkoa kohtaan.

3.4 Paavien Baabelin vankeus - paavit Avignonissa

Klemens V valittiin paaviksi onnettomuutta uhkailevien enteilevien aikana. Siitä alkoi paavinvallan historiassa ongelmien aika, jota kutsutaan "paavien Baabelin vankeudeksi". Klemens V:n vaali toimitettiin paavin alueisiin kuuluvan Perugian kaupungin palatsissa. Erään vuonna 1274 annetun bullan määräyksen mukaisesti vaalitoimitusta suorittavat kardinaalit oli pidettävä teljettyinä vaalihuoneistoon, kunnes joku paaviehdokas oli saanut kahden kolmasosan ääntenemmistön. Tällä kertaa heidän oli kuitenkin tavattoman vaikeaa päästä tulokseen. Perugian asukkaat yrittivät kiirehtiä konklaavia, joksi

¹⁶⁹ Christensen 1974:36-37.

¹⁷⁰ Christensen 1974:37.

¹⁷¹ Christensen 1974:37.

¹⁷² Christensen 1974:209.

kardinaalien eristettyä kokousta nimitettiin, lakkaamalla viemästä heille elintarvikkeita. Ja kun tämä ei painostuskeino ei osoittautunut tarpeeksi tehokkaaksi he alkoivat repiä palatsin kattoa. Se tehoi paremmin. Filip Kauniin ystävien onnistui viimein hankkia niin monta kannattajaa Klemens V:lle, että tämä sai säädetyn enemmistön. Ennen kuin siihen asti oli päästy, yhdeksästätoista kardinaalista neljä tuli niin voipuneeksi ja sairaaksi, että heidän oli täytynyt poistua konklaavista.¹⁷³

Paavi Klemens V valitsi Filip Kauniin toivomuksesta Lyonin kruunauskaupungikseen. Matkustus sinne muodostui loppukesän helteessä rasittavaksi niille kardinaaleille, jotka saapuivat kaukaa. Vanha Matteo Orsini, joka oli seisonut 13:n paavin vieressä - ollen mukana 1260-luvun alusta lähtien - ei saanut kokea 14:n kruunausta, vaan kuoli matkalla juhlaan Perugiassa. Myös toinen italialainen kardinaali ja eräs englantilainen sortuivat matkan rasituksiin.¹⁷⁴

Kruunauskulkuetta olivat kerääntyneet katsomaan valtavat ihmisjoukot. Niin monet, jotka mahtuivat olivat kiivenneet eräälle vanhalle muurille, joka reunusti katua, mitä pitkin juhlaulkueen tuli saapua. Mutta juuri kun vasta vihitty paavi kulki ohi ja kansanjoukko tervehti häntä riemuiten, sortui vanha ränsistynyt muuri ja hautasi alleen kaksitoista ihmistä niiden joukossa Bretagnen herttuan. Kuningas Filip Kauniin veli Valois'n Kaarle loukkaantui, mutta ei kuitenkaan hengenvaarallisesti. Yleisessä kiihtymyksessä ja hälinässä paavilta putosi tiaara päästä, ja muuan kallisarvoinen kivi, joka irtautui siitä löydettiin vasta pitkän etsimisen jälkeen. Juhlapäivästä oli tullut murheen päivä, joka ennusti paavinvallalle alennuksen aikaa.¹⁷⁵

Paavi Klemens V oli ranskalainen eikä hän viihtynyt Pyhän Pietarin omassa kaupungissa, jossa raivosivat yhtämittaiset suku- ja puoluetistelut ja vallitsi hänen aralle terveydelleen rasittava ilmasto. Hän ottikin vuonna 1309 hallituskaupungikseen Avignonin, joka rajoittui paavin omistamaan Venaissiniin, mutta kuului Napolissa hallitsevalle Anjoun suvulle. 1300-luvun puolivälissä Paavi osti Avignonin. Paavin ja Ranskan naapuruuteen oli luonnollisena selityksenä se seikka, että Ranskan kuningas oli ainoa, joka saattoi tarjota paavinvallalle selkänöjan sen perivihollista, saksalaisroomalaista keisarikuntaa vastaan. Avignonissa Kristuksen käskynhaltijat asustivat seitsemänkymmentä vuotta ja tulivat siten riippuvaisiksi Ranskan kuninkaista, mikä suututti roomalaisten mielet, jotka kutsuivat paavien Avignonin aikaa heidän "Baabelin vankeudekseen". Tämä sanonta piti paikkansa erityisesti Klemens V:n suhteen, sillä ei ainoakaan seuraavista kuudesta paavista ollut lähimainkaan niin palvelevainen ja alistuvainen Ranskan kuningasta kohtaan kuin hän. Mutta valtiollisissa asioissa he kaikki olivat synnyin-

¹⁷³ Grimberg 1965: 227.

¹⁷⁴ Grimberg 1965: 227.

¹⁷⁵ Grimberg 1965: 227-228.

maansa Ranskan puolella ja tämän maan sekä Englannin välillä käydyn 100-vuotisen sodan aikana Paavit lainasivat anteliaasti rahaa Ranskan kuninkaalle. Antoivatpa he hänen kantaa määräosan kirkon kymmenyksistä sekä eräistä muista kirkon tuloista.¹⁷⁶

Mutta nämä paavit tukivat raha-avun lisäksi Ranskan diplomatiata kaikin voimin, tietenkin las-
kien, että he saavat kuninkaalta vastapalvelukseksi tukea omassa Italian-politiikassaan erityisesti Sak-
san keisaria vastaan. Avignonin paavit taistelivat myös hengellisin asein isänmaansa puolesta: he sin-
kosivat pannajulistuksia Ranskan kuninkaan vihollisia vastaan, he kielsivät sellaiset valtiolliset avioliit-
tot, jotka olisivat voineet olla Ranskalle vaarallisia, mutta helpottivat kaikin tavoin niitä hallitsijasuku-
jen välisiä liittoja, jotka lupasivat etuja Ranskan kuningashuoneelle.¹⁷⁷

Paavien elämä Avignonissa antoi paljon puheenaihetta heidän palatsissaan vallitsevan loiston se-
kä lukuisten juhlien johdosta, joiden järjestämisessä he saattoivat varjoon muut Euroopan mahtimiehet.
Samaan aikaan kun Paavin hovi vietti Avignonissa iloisia päiviä valitteli Tiberin kaupungin kansa hä-
täänsä. Saattoi kuulla sanottavat, että paavinistuimen siirtäminen Avignoniin oli tuottanut Roomalle
enemmän onnettomuutta kuin kaikki gallialaisten ja muiden barbaarikansojen hyökkäykset. Roomalai-
sethan elivät suureksi osaksi paavin ,ja hänen hovinsa sekä alati virtailevien pyhiinvaeltajien, hengen-
miesten ja diplomaattien kustannuksella, joita paavinistuim houkutteli ikuisen kaupunkiin. Muut nyt
kuivui tuottava muukalaisvirta, eikä suurilla ihmisjoukoilla ollut mitään mistä elää.¹⁷⁸

Oikeauskoisille katolilaisille oli kauhistus, että kristikunnan ylipaimen oli jättänyt pyhän Pietarin
kaupungin rappeutumaan. Pyhä Birgitta ilmaisi aikalaistensa hartaimman toivomuksen, kun hän kehotti
paavia palaamaan kotikaupunkiinsa. Vuonna 1367 paavi palasikin juhlallisesti Roomaan. Tuona aikana
Italia oli rauhallisempi olinpaikka kuin Avignon, jossa oli alkanut tuntua parasta aikaa riehuvan ranska-
lais-englantilaisen sodan vaikutus. Paavin äärettömistä rikkauksista kertovien huhujen houkuttelemina
harhailevat sotaväenosastot tunkeutuivat kerran toisensa jälkeen hänen alueelle ja tekivät olon Avigno-
nissa epävarmaksi. Paavi oli lisäksi joutunut avustamaan yhä runsaammin rahamäärin Ranskan kunin-
gasta sotakustannusten peittämisessä.¹⁷⁹

Mutta jo kolmessa vuodessa Urbanus V sai tarpeeksi Italian levottomuudesta ja taisteluista, jotka
olivat puhjenneet pian liekkiin, ja palasi Avignoniin. Pian sen jälkeen hänet kohtasi kuolema.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Grimberg 1965: 228-229.

¹⁷⁷ Grimberg 1965: 229-230.

¹⁷⁸ Grimberg 1965: 230-232.

¹⁷⁹ Grimberg 1965: 230-232.

¹⁸⁰ Grimberg 1965: 232.

Urbanus V:n seuraajaksi tuli paavina Gregorius XI. Eräs pyhä nainen nimeltään Sienan Katariina kehotti paavia palavasti muuttamaan Roomaan. Urbanus XI muuttikin Roomaan 1376. Paavi joutui tekemään matkan Roomaan hirmuisessa syysmyrskyissä, jotka repivät purjeet riekaleiksi ja pakottivat laivueen etsimään useita kertoja hätäsatamaa. Kun Gregorius XI vuonna 1377 vihdoinkin saapui Roomaan oli hänen jo ennestäänkin varsin heikko tomumajansa niin kärsinyt matkan rasituksista, että sen jälkeen hän eli vain vähän toista vuotta.¹⁸¹

Gregorius XI:n muutto Roomaan lopetti paavien Baabelin vankeuden ja ikuinen kaupunki alkoi piristyä seitsemänkymmenen vuoden taloudellisten ongelmien mukanaan tuoman ja niukkuuden ajastaan.¹⁸²

Rooman aateli oli vallanhimoista sukukuntaa ja paavin viimeiset voimat menivät riitoihin sekä neuvotteluihin näiden huimapäiden kanssa. Gregorius XI aavisti, että tulisi paljon raskaampia koettelemuksia kuin baabelinvankeus, niin pian kuin hän olisi sulkenut silmänsä. Ennen kuin hänen loppunsa vielä tuli, kääntyivät Rooman viranomaiset kardinaalien puoleen ja antoivat heille tiedoksi, että Rooman kansa vaati italialaista paavia Gregorius XI:n jälkeen. Siten alkoi paavin hovissa ranskalaisen ja italialaisen puolueen välinen taistelu paavinarvosta, joka oli järkyttävä pyhää roomalaista kirkkoa perustuksia myöten.¹⁸³

3.5 Suuri kirkollinen hajaannus

Gregorius XI kuoli jo vuosi Roomaan muuttonsa jälkeen. Kun hänelle oli määrättävä seuraaja, valitsivat vaalikollegion italialainen ja ranskalainen puolue kumpikin oman paavinsa, italialaisen, joka pysyi Roomassa, ja ranskalaisen, joka otti vuonna 1379 asuinpaikakseen Avignonin. Tästä ajanjaksosta laskeaan roomalaiskatolisen kirkon "suuren hajaannuksen", skisman alkaneen. Se jatkui ensimmäisten vastapaavien kuoleman jälkeen, sillä kumpikin sai seuraajansa. Kirkon asema ja toiminta tuli aivan kummalliseksi. Ei ollut ainoastaan kahta paavia ja kahta kardinaalikollegiota. Useissa paikoissa nähtiin kahden piispan ottelevan samasta hiippakunnasta, kahden apotin samasta luostarista ja kahden kirkkoherran samasta seurakunnasta. Mitä pitemmälle aika kului, sitä synkemmiksi kävivät toiveet skisman loppumisesta.¹⁸⁴

¹⁸¹ Grimberg 1965: 232.

¹⁸² Grimberg 1965: 232.

¹⁸³ Grimberg 1965: 233-234.

¹⁸⁴ Grimberg 1965: 246.

Kilpailevat paavit kutsuivat toinen toisiaan antikristukseksi ja sinkosivat pannajulistuksia toisiaan vastaan. Hajaannus ei loppunut edes silloin, kun Pyhän Pietarin istuimelle asetettiin miehiä, jotka olivat ennen pyrkineet lopettamaan riitaa siten, että molemmat paavit luopuisivat kruunustaan.¹⁸⁵

Yksikään niistä kahdeksasta paavista, jotka hallitsivat suuren skisman aikana ei harrastanut niin paljon kirkon parasta, että olisi vapaaehtoisesti luopunut sen eduksi omasta korkeasta arvostaan. Yksikin sana näiden kirkkoruhtinaiden suusta olisi riittänyt palauttamaan ennalleen kirkon syvälle vajonneen arvon. Mutta ei, sellaiseen henkilökohtaiseen nöyryytykseen ei ainoallakaan näistä "Kristuksen seuraajista" ollut rohkeutta alistua. Jokainen asetti yksityisetunsa sen kirkon etujen yläpuolelle, jota hänen olisi pitänyt palvella.¹⁸⁶

Tilannetta kuvasi hyvin Avignonin paavin Benedictus XIII:n toiminta. Hän vetosi järkisyistä piittaamattomana siihen, että paavi on teoistaan vastuunalainen ainoastaan Jumalan ja omantuntonsa edessä. Voitiin jopa kuulla tämän ennen lauhkealta vaikuttavan kirkonmiehen vakuuttavan: "Nousen mieluummin polttorviolle, kuin luovun vallasta." Kolme kuningasta, Ranskan, Englannin ja Kastilian pyysivät häntä pyytämällä astumaan sovinnon tielle ja eroamaan virastaan. Benedictus XIII suhtautui kehotukseen aivan kuin ei olisi koskaan ennen kuullut puhuttavan asiasta, ja keräsi kokoon rajattoman määrään verukkeita ja tekosyitä, kunnes oli vastapuoli oli suorastaan väsynyt asiassansa. Kun noiden kolmen ruhtinaan lähettiläät saapuivat Roomaan koettaakseen taivuttaa sikäläistä paavia, viekasta valtiomiestä ja pahamaineista simonistia Bonifacius XIII:a, saivat he liki samanlaisen vastauksen. Lähettiläät eivät saaneet mitään apua Rooman johtavilta piireiltä, sillä ei voitu tehdä mitään ennen kuin Avignonin Paavi oli saatu luopumaan vallasta.¹⁸⁷

Sillä tavoin paavit onnistuivat purjehtia myrskyä vastaan. Ja taas he saattoivat kirotta toinen toisensa ja lausua myrkyllisyyksiä toistensa ahneudesta ja simoniasta. Vuonna 1398 Benedictus XIII meni niin pitkälle, että julisti silloiselle vastapaavilleen sodan ja uneksi omien joukkojensa etunenässä marssia Roomaan.¹⁸⁸

Mutta mitä kirkon uskovaisten jäsenten oli ajateltava tästä näytelmästä? Ketä taivaanvaltakunnan avainten molemmista erehtymättömistä omistajista ihmisparkojen oli uskottava? Lähellä oli johtopäätös, että molemmat kirkkoruhtinaat olivat väärässä ja että koko paavinvalta oli näin ollen pahasta.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Grimberg 1965: 246-247.

¹⁸⁶ Grimberg 1965: 247.

¹⁸⁷ Grimberg 1965: 247-248.

¹⁸⁸ Grimberg 1965: 248.

¹⁸⁹ Grimberg 1965: 248.

3.6 *Pisan ja Konstanzin kirkolliskokoukset*

Kaikki vakavamieliset ihmiset olivat yksimielisiä siitä, että skisma oli saatava loppumaan. Siinä tarkoituksessa eräät sekä Rooman että Avignonin uskaliaat kardinaalit rohkaisivat mielensä ja kutsuivat yleisen kirkolliskokouksen koolle Pisaan vuonna 1409. Heidän toimenpiteensä sai kannatusta niin arvovaltaisilta tahoilta kuin Englannin ja Saksan kuninkailta sekä Pariisiin ja Bolognan yliopistoilta, mutta molemmat paavit esittivät vastalauseensa.¹⁹⁰

Kirkolliskokoukseen saapui osanottajia kaikista Euroopan maista. Heitä oli yhteensä yli 1000 henkeä. Kirkolliskokouksen osanottajat kävivät asioihin ripeästi käsiksi: paavit, jotka olivat rikkoneet kirkon yhtenäisyyden, julistettiin kerettiläiseksi, ja sekä Benedictus VIII, että hänen silloinen roomalainen vastapaavinsa erotettiin. Yksitoista päivää kestäneen konklaavin jälkeen valittiin uusi paavi. Hän oli eräs 70-vuotias kardinaali, joka oli kotoisin Kreetasta. Hän otti virkanimekseen Aleksanteri V.¹⁹¹

Pyhän Pietarin istuimen uusi haltija oli kasvanut mitä suurimmassa köyhyydessä. Kukaan ei tiennyt, ketkä hänen vanhempansa olivat. Eräs Kreetan luostari oli ottanut hänet hoiviinsa, ja sittemmin hänelle oli hänen suurten lahjojensa vuoksi hankittu tilaisuus opiskella Oxfordissa ja Pariisissa. Pariisin yliopistossa hänestä oli tullut hyvin suosittu filosofian ja teologian opettaja.¹⁹²

Uuden uransa paavi Aleksanteri aloitti pitämällä saarnan raamatunlauseesta: "Ja on oleva yksi lauma ja yksi paimen". Koko kristikunta yhtyi tähän riemuiten ja kokouksen osanottajat hajaantuivat vakuuttuneina siitä, että he olivat valaneet vihdoinkin kirkkoon yksimielisyyden hengen.¹⁹³

Valitettavasti tilanne oli mennyt itse asiassa entistäkin pahemmaksi. Kirkolliskokouksen toimenpiteistä tuloksena oli se, että saatiin kaksi paavia liikaa, sillä molemmat erotetut kieltäytyivät tottelemasta kirkolliskokousta. Oli ollut liian hyväuskoista luulla, että Benedictus XII alistuisi lojaalisti kirkolliskokouksen päätökseen, mutta vanhuudenraihnaan Gregorius XII:n ei ollut arvattu asettuvan vastarintaa. Hän selitti julkisesti näkemystänsä: "Tietenkin minua edelleenkin kannustaa palava into pyhän kirkon yhtenäisyyden puolesta, mutta sitten kun "Kreetan luopio" on valittu paaviksi, en minä voi luopua arvostani muulla ehdolla, kuin että Benedictus ja Aleksanteri eroavat samalla kertaa virastaan ja uusi paavi valitaan".¹⁹⁴

Ennen Pisan kirkolliskokousta katolisen kirkon hallinto ja olosuhteet olivat olleet erittäin huonossa tilassa, jopa häpeällisen huonossa, mutta sen jälkeen ne tulivat vielä suuremmassa määrin huonom-

¹⁹⁰ Grimberg 1965: 267.

¹⁹¹ Grimberg 1965: 267-268.

¹⁹² Grimberg 1965: 268.

¹⁹³ Grimberg 1965: 269.

¹⁹⁴ Grimberg 1965: 269.

miksi. Aikaisemmin kilpailevia paaveja oli erottanut se välimatka, mikä oli Avignonista Roomaan tai johonkin toiseen Italian kaupunkiin. Mutta nyt kaksi heistä sai riidellä toistensa kanssa itse Roomassa, ja maailma sai katsella kurjaa näytelmää, kun heidän kannattajansa karkottivat asevoimin vuoroin toisen, vuoroin taas toisen Pyhän Pietarin kaupungista.¹⁹⁵

Uudistusten ystävät kohdistivat nyt toivonsa maalliseen valtaan. Saksan kuningas Sigismund käyttikin hyväkseen tätä mielialaa, saadakseen näytellä keisarillista osaa, ja voidakseen alkaa järjestää uutta kirkolliskokousta. Ratkaisu riippui paljolti, minkä kannan paavi Johannes XXIII asiassa omaksuisi. Hänellä ei ollut halua kutsua koolle uutta kirkolliskokousta, mutta toisaalta olisihan näyttänyt pahalta, jos hän olisi asettunut vastustamaan, koska monilla muilla tahoilla oltiin asiaan kovin kiinnostuneita. Hän suostui siksi Sigismundin ehdotukseen. Päätettiin, että kirkolliskokous kutsutaan Konstanziin vuodeksi 1414. Sinne ei kutsuttu ainoastaan kirkon hallinnon edustusta, vaan myös maallisia ruhtinaita, muita ylhäisiä miehiä sekä yliopistojen edustajia. Nyt oli ennen kaikkea kysymys kirkon sisäisen sovun palauttamisesta, mutta yleinen mielipide vaati, että joukko juurtuneita rikkaruohoja kitkettäisiin pois, mikä vaati maallistuneen kirkon puhdistusta pään ja jäsenten puolesta. Eräs kirkon tilan todellinen asiantuntija, teologian tohtori, joka oli Benedictus XIII:n sihteeri, on kirjoittanut siitä masentavan kuvauksen: "kirkon palvelijoiden joukossa tavataan jokunen loistava poikkeus," mutta" hän sanoo, "tuskin yksi tuhannesta suorittaa velvollisuutensa rehellisesti".¹⁹⁶

Kansan puheturvena olleet kirjailijat kehottivat vilkasluonteista Sigismundia ottamaan itse kirkolliskokouksen johdon omiin käsiinsä, ja antamaan palttua kirkon hallinnosta vastaaville "ryöväreille". Ajatus ei ollut Sigismundille vieras, mutta hän katsoi tarvitsevansa siinä tapauksessa Englannin ja mieluummin Ranskankin kuninkaan tukea. Heidän kolmen tulisi yhdessä voida pitää aisoissa riitelevät paavit ja johtaa kirkolliskokousta oman tahtonsa mukaan, hän kirjoitti kirjeessä kuningas Henrik V:lle. Näyttääkin siltä, että nämä molemmat ruhtinaat olisivatkin sopineet yhteistoiminnasta, mutta siihen asia lienee pysähtynyt. Niin sitten Johannes XXIII yritti saada kirkolliskokouksen johdon käsiinsä.¹⁹⁷

Johannes XXIII:n toiveet johtaa kirkolliskokousta oman mielensä mukaan osoittautuivat pian turhiksi. Sen sijaan hän sai kuulla ehdotuksia kaikkien kolmen paavin, siis myös hänen itsensä erottamisesta. Kun hänen tietoonsa tuli, että oli aikeissa laatia luettelo hänen monista synneistään, ja sitä varten suunniteltiin toimeenpantavaksi tutkimusta, hän tunsu olonsa luonnollisesti tukalaksi. Hänen mieleen ei tietenkään ollut se, että hänen yksityiselämänsä pengottaisiin läpikotaisin, ja kohtia siitä levitet-

¹⁹⁵ Grimberg 1965: 269.

¹⁹⁶ Grimberg 1965: 269-272.

¹⁹⁷ Grimberg 1965: 272-273.

täisiin koko länsimaisen kristikunnan edustajien nähtäväksi. Hän neuvotteli kardinaaliensa kanssa ja mietti, eikö kenties olisi parasta kirkolliskokouksen edessä tunnustaa oma inhimillinen raadollisuutensa.¹⁹⁸

Johannes XXIII vältti tämän kiusallisen tilanteen. Mutta hän joutui toiseen, joka ei ollut sen helpompi: vaadittiin hänen ehdotonta eroansa. Hän koetti viimeiseen saakka päästä irti vaikeasta tilanteesta. Mutta kun häntä uhattiin rangaista hänen tekemistään kuoleman synneistä, hänen täytyi alistua ja antaa valahtoinen vakuutus, että hän luopuisi paavinarvostaan samassa hetkessä kuin Benedictus XIII ja Gregoriuskin XII. Hänhän oli tullut Konstanziin vain edistääkseen kirkon sopua. Ja kun hän korkealla ja selvällä äänellä ilmoitti lupauksensa koko kristikunnan edessä monet itkivät ilosta ja ajattelivat tämän lupauksen oleva ensimmäinen askel kohti kirkon yhtenäisyyttä.¹⁹⁹

Seuraavana päivänä tapahtui yhtä liikuttava näytelmä tuomiokirkossa, kun paavi Johannes XXIII jälleen luki julkisesti luopumisilmoituksensa ja juhlalliset loppusanat lausueessaan kumartui alttarin eteen käsi sydämellään. Sillä hetkellä kuningas Sigmund astui valtaistuimeltaan, otti kruunun päästään ja suuteli kiitollisuuden merkiksi vallasta luopuvan paavin jalkaa.²⁰⁰

Tapahtuman näytelmäksi osoittautuminen ei vinyt pitkää aikaa. Johannes XXIII alkoi pian taas katua, ja eikä juuri kukaan voinut olla huomaamatta, että hän yritti päästä valta-asemaan. Hän ehdotti, että matkustaisi selvittämään välit Benedictus VIII kanssa. Kirkolliskokous varoi visusti päästämästä häntä näkyvistään ja alkoi harkita hänen pidättämistään. Silloin Johannes XXIII teki päätöksen ja pakeni kaupungista tallirengiksi pukeutuneena.²⁰¹

Seuraavana päivänä Sigismundille saapui kirje. Siinä Johannes XXIII kertoi tarvitsevan ilmas-
tonmuutosta terveytensä tähden ja toimintavapautta. Sen jälkeen hän lähetti eri kristityille ruhtinaille juhlallisia vastalauseita antamansa valallisen luopumuslupauksen vuoksi, joka oli kiristetty häneltä väkivallanuhkauksilla.²⁰²

Johannes XXIII arveli, että hänen pakonsa johtaisi kirkolliskokouksen hajoamiseen. Näin ei kuitenkaan käynyt, mikä johtui siitä, että Sigismund kävi lujalla otteella asioihin käsiksi ja sai kokouksen osanottajat yhtymään siihen julistukseen, että yleinen kirkolliskokous "oli saanut vallan ja pätevyyden välittömästi Kristukselta", minkä johdosta sillä oli oikeus vaatia ehdotonta tottelevaisuutta kaikilta ihmisistä, paaviltakin. Tämän nojalla uppiniskainen Johannes XXIII pantiin viralta. Hän oli - väitettiin hä-

¹⁹⁸ Grimberg 1965: 272-273.

¹⁹⁹ Grimberg 1965: 273-275.

²⁰⁰ Grimberg 1965: 275.

²⁰¹ Grimberg 1965: 275.

²⁰² Grimberg 1965: 275.

nen ansioluettelossaan - myrkyttänyt edeltäjänsä, kavaltanut kirkon omaisuutta, osoittanut epäkunnioitusta uskonnollisille juhlamenoille ja tarjoutunut myymään Johannes Kastajan pään, joka kuului eräälle Rooman luostarille. Hän oli myös tahrannut itsensä sukurutsauksella ja muilla lihallisilla hurjasteluilla. Eikä siinä kyllin, hän oli myös häväissyt pyhää kirkolliskokousta pakenemalla sitä säädyttömässä valepuvussa, tarkoituksena skisman pidentäminen.²⁰³

Viralta pantu paavi oli tuotu sillä välin takaisin kirkolliskokoukseen, ja häntä pidettiin siitä lähtien vangittuna. Hän oli nyt murtunut kaikesta kokemastaan ja taipui vastustelematta kirkolliskokouksen päätöksiin. "Minä kadun ainoastaan että konsanaan otin vastaan paavin arvonimen", hän vakuutti jatkaen, ettei hänellä siitä lähtien ole ollut yhtään onnellista päivää. Neljä vuotta häntä pidettiin vankilassa. Päästyään vapaaksi hän kiiruhti Roomaan, jossa hänen seuraajansa Martinus V oleskeli. Johannes XXIII heittäytyi hänen jalkojensa juureen ja kunnioitti häntä Jeesuksen Kristuksen todellisena sijaisena. Nähdessään miehen, joka oli kerran kantanut paavin tiaaraa, nöyrytvän niin syvään edessään, Martinus V ei voinut pidättää kyyneliään, samoin kuin läsnä olevat toiset ihmiset.²⁰⁴

Viraltapantu paavi Johannes XXIII sai palata nyt kirkkoon kardinaalina. Mutta kauan hänen ei suotu pitää tätä arvoa, koska hän kuoli puoli vuotta sen jälkeen.²⁰⁵

Pian Johannes XXIII:n erottamisen jälkeen saapui kirkolliskokoukselle Gregorius XII:lta Roomasta se ilahduttava viesti, että hän luopui vapaaehtoisesti tiaarastaan antaakseen siten kirkolle rauhan. Vanhus oli väsynyt kaikkeen. Hänkin sai takaisin kardinaalinarvonsa, mutta kuoli kahden vuoden päästä.²⁰⁶

Jos nyt vain Avignonin Benedictus VIII saataisiin eroamaan, niin tie olisi tasoitettu kirkolliskokouksen suurelle tehtävälle, skisman lopettamiselle. Mutta vaikka kolme kuningasta, kaksi arkkipiispaa sekä ne kardinaalit, piispat ja apotit, jotka olivat pysyneet Benedictus VIII:lle uskollisina, pyysivät mitä liikuttavimmin sanoin häntä nyt vihdoin raivaamaan tieltä kirkon sisäisen sovun viimeisen esteen, kieläytyi hän väistymästä tuumaakaan. Muuten hän osoitti yksinkertaisen keinon skisman lopettamiseen: "Valitkaa minut yksin vallitsevaksi Paaviksi! Mutta älkää sitä vastoin odottako, että minä koskaan jätäisin Pyhä Pietarin laivaa, jonka peräsimen Korkein on minulle uskonut!"²⁰⁷

Vihdoin hän keksi sen, että sulkeutui uskollistensa kanssa luoksepääsemättömään linnan, joka sijaitsi kallioisella niemellä Aragoniassa. Kun kirkolliskokouksen lähettiläät saapuivat sinne, saivat he

²⁰³ Grimberg 1965: 275-276.

²⁰⁴ Grimberg 1965: 276.

²⁰⁵ Grimberg 1965: 276.

²⁰⁶ Grimberg 1965: 276-277.

²⁰⁷ Grimberg 1965: 277.

häneltä sellaisen ilmoituksen, että hän, Benedictus XIII oli Nooa, joka oli suuresta vedenpaisumuksesta pelastanut arkkiinsa kaiken, mitä oli jäljellä. Tämä hirvittävä tarmo lamautti hetkiseksi koko kirkolliskokouksen; oli jopa siitäkin puhetta, että taivutettaisiin Benedictus XIII:n tahtoon ja valittaisiin hänet ainoaksi valtaapitäväksi paaviksi.²⁰⁸

Kirkolliskokous kävi kauan hedelmättömiä neuvotteluja tuon vastaan pyristelevän kirkkoruhtinaan kanssa, kunnes se vuonna 1417 rohkaisi vihdoinkin mielensä ja teki peruuttamattoman päätöksen Benedictus VIII:n erottamisesta. Sen jälkeen paaviksi valittiin eräs roomalainen kardinaali, joka otti nimen Martinus V. Tämä mies tuli nyt läntisen kirkon ylipaimeneksi. Hän oli pysytellyt koko ajan erillään niistä juonitteluista ja riidoista, jotka olivat häirinneet kirkolliskokouksen rauhaa, eikä ollut sen vuosi saanut vihollisiakaan. Martinus V:n vaali lopetti lähes neljä vuosikymmentä kestäneen katkeran eripuraisuuden ja taistelun, joka oli vaatinut lukemattomia uhreja.²⁰⁹

3.7 Paavinvallan ja maallisen vallan uusi suhde

Ajan muuttunut henki näkyi siinä, ettei maallinen valta ollut enää voimaton paavien kerettiläis- tuomioiden edessä. Yhteiskunta ei hajonnut siihen, kun paavi päästi vasallit ja muut uskollisuudenva- loistaan. Uskonnolliset siteet ja kirkon organisaatiot ja sen oikeus eivät pitäneet enää yhteiskuntaa koossa. Nyt keisari kävi hyökkäykseen paavia vastaan. Sen jälkeen kun paavi oli erottanut hänet, hän syytti tätä toisten kuningasten edessä papillisen vallan väärin käytöstä (*abusia sacerdotalis papalis*), ja julisti että kirkko sai puuttua vain hengellisiin asioihin.²¹⁰

Papalisten ja maallisen vallan kannattajat olivat keskustelleet runsaasti keskinäisillä kiistakirjoituksilla, ja vuoden 1250 jälkeen alettiin vetää rajaa hengellisen sekä maallisen välillä. Näiden välille rakentui uusi yhteistoiminnan muoto. Kristikuntaan yhtenäisyyttä luovia seikkoja - luonnonoikeutta, Raamatun todistuksia, vanhan kirkon normatiivista kantaa ja kirkon historiaa - alettiin käyttää nyt kansankirkkoajatuksen tukena.²¹¹

Papalismia vastaan väiteltäessä vedottiin Aristoteleen näkemykseen, jonka mukaan valtio on luonnollinen organismi, Raamatun todistukseen Vanhan testamentin kuninkaista ja tapaan, jolla vanhan kirkon kristityt keisarit olivat huolehtineet kirkosta. Tällä tavoin kansallinen vapaus, kansalliskirkko-

²⁰⁸ Grimberg 1965: 277-278.

²⁰⁹ Grimberg 1965: 278.

²¹⁰ Christensen 1974: 24.

²¹¹ Christensen 1974: 24-25.

ajatus ja konsialirismi kykenivät kilpailemaan menestyksekkäästi sen vaatimuksen kanssa, jonka paavinistuin esitti kirkon vapaudesta.²¹²

Innocentius III oli saanut teokraattisen voittonsa liitossa uuden ajan dynaamisten voimien kanssa. Uskonnollisten realiteettien tajua osoittaen paavi oli onnistunut Lateraanin IV:ssä kirkolliskokouksessa vuonna 1215 saamaan valtapiiriinsä uudet uskonnolliset kansanliikkeet, kerjäläismunkistot, piispojen vastustuksesta huolimatta. Jo seuraavassa paavin koolle kutsumassa synodissa vuonna 1245 tulivat näkyviin ajan uudet kasvot. Koska keisari piiritti Roomaa, Innocentius IV:n oli pakko koota synodi Ranskan suojeluksessa.²¹³

Vuonna 1274 pidetyssä seuraavassa synodissa, joka myös jouduttiin pitämään Lyonissa oli jäljellä vielä jotakin papaliskmin ajan suurenajan loistosta. Itä-Rooman keisari tuli paavin luokse avunanojana, tunnusti paavin primaatin ja lupasi kreikkalaisen ja roomalaisen välisen unionin korvaukseksi siitä, että paavi auttaisi häntä torjumaan Kaarle Anjoulaisen yrityksen päästä Itä-Rooman keisariksi. Tämä konsiili oli merkinä siitä, että kirkon teologinen johtoasema tuntui yhteiskunnassa vielä voimakkaana.²¹⁴

3.8 Paaviuden kriisin ratkaisu

Suuri skisma paavinvallan ajassa päättyi vuonna 1417. Konstanzin kirkolliskokous valitsi Paaviksi erään roomalaisen kardinaalin Odo Colonna, joka otti nimen paavin nimekseen Martinus V. Hän oli pysynyt ulkopuolella kirkolliskokouksissa käydyistä juonitteluista ja riidoista, eikä hän siksi ollut saanut vihollisiakaan.²¹⁵ Ylellinen paavin arvovalta-asema ja Innocentius III paavin näkemys paavin johtavasta maailmanvaltiaan asemasta oli lopullisesti ohi. Nyt oli tullut tärkeäksi vallitseva näkemys kirkosta Kristuksen ruumiina, joka tuli jäämään korkeaan asemaan. Konstanzin koonssiili tuli siihen johtopäätökseen, että Paavi oli vastuussa kirkolle kirkolliskokouksessa.²¹⁶

Kardinaalit ja kirkolliskokous voisi tämän mukaan panna harhaoppisen paavin pois viralta, ei siksi että he olivat auktoriteettinsa puolesta paavin yläpuolella, vaan koska paavin harhaoppisuus sinänsä koskee paavia. Siksi kirkolliskokous voisi käyttää arvovaltaa yli paavin persoonan. Mutta kirkolliskokouksessa oli myöskin niitä, jotka eivät nähneet Konstanzin kirkolliskokouksen julistuksen muotoilun merkitsevän vain paavillista apostasiaa, uskosta luopumusta ja sen seurauksia, vaan he korostivat julis-

²¹² Christensen 1974: 25.

²¹³ Christensen 1974: 25.

²¹⁴ Christensen 1974: 25.

²¹⁵ Duffy 2014: 170.

²¹⁶ Duffy 2014: 170.

tukseen sisältyvää kirkon auktoriteetti asemaa ja voimaa. He ajattelivat Marsilius Paduan ja William Ockhamin poliittisiin teorioita lainaten, että todellinen uskonnollinen auktoriteetti ja voima ei ollut paavilla, eikä edes piispaollegiolla vaan kirkolla kokonaisuutena, joka voi delegoida sen kenelle vain. Yleinen kirkolliskokous oli kuin parlamentti, joka lähinnä ilmaisi täydellisesti piispojen, paavien ja koko kirkon auktoriteetti asemaa. Piispat ja paavit "saivat heidän virkansa välillisesti", ikään kuin delegoituna. Heidän täytyi totella kirkolliskokousta ja he saattoivat tulla erotetuksi viraltaan kirkolliskokouksen tahdosta.²¹⁷

4 Tulokset

Viisikymmentä vuotta kestänyt Saksan keisarin ja paavin välinen valtataistelu oli järkyttänyt yhteiskunnan perustuksia ja tuonut mukanaan paljon kärsimystä ja kurjuutta kansoille. Yleisesti oltiin nyt väsyneitä pitkälliseen taisteluun ja niin aika oli kypsä loppuratkaisuun.

Paavi Paschalis II:n jälkeen paaviksi valittiin Calixtus II. Hän oli viisas ja taipuisa luonne, joka halusi vilpittömästi sovintoon keisarin kanssa. Iältään hän oli jo vanha mies, ja toivoi saavansa nimensä liitetyksi suureen rauhan tekoon. Paavi Paschalis II ilmaisi eräässä Henrik V:lle lähettämässään kirjeessä ohjelmansa investituura kysymykseen lyhyin sanoin: "Antakaa keisarille, mikä keisarin on ja kirkolle, mikä kirkon on!"

Useita vuosia kestäneiden neuvottelujen jälkeen solmittiin lopulta kuuluisa Wormsin konkordatti vuonna 1122. Saksalainen yleinen konsiili, johon kuuluivat keisari sekä useimmat hengelliset ja maalliset ruhtinaat tapasi siellä paavin lähettiläät. Wormsin konkordaatissa määrättiin, että piispoja ja apotteja ei aseta kuningas eikä paavi, vaan heidät valitsevat tuomiokapituli ja asianomaisen tuomiokirkon papit. Wormsin konkordattiin päättyi vihdoinkin viisikymmentä vuotta kestänyt keisarin ja paavin välinen valtataistelu.

Carl Grimberg toteaa, että sekä paavi ja keisari hävisivät Wormsin konkordaatissa, mutta voittajia olivat saksalaiset ruhtinaat. Itse ajattelen, että Wormsin konkordatin tulos oli toisaalta myös seurausta mestarillisesta diplomatian hoidosta, johon Paavi Calixtus II oli antanut alkusysäyksen, ja jonka onnistumisen toisena osapuolena ollut kuningas Henrik V mahdollisti.

Katolisen kirkon vallan huippukausi sijoittui Innocentius III:n aikaan. Hän otti paavin aseman tunnukseksi "*plenitudo potestatis*", vallan täyteen käsitteen. Martin Marty kirjoittaa kirjassaan Kristitty maailma paavi Innocentius III:n toiminnasta: "Hän väitti olevansa Kristuksen käskynhaltija, joten

²¹⁷ Duffy 2014: 170.

hän saattoi antautua likaiseen poliittiseen peliin keisarikunnassa, ja kumota tai horjuttaa maallisen oikeuden päätöksiä, joita hän ei hyväksynyt. Hallitsijalahjojensa ansiosta Innocentius III:sta tuli Sisilian todellinen hallitsija vuoteen 1208 asti, jolloin Fredrik II oli kasvanut aikuiseksi. Voidaan sanoa, että paavi hallitsi jopa koko Italiaa, sillä Keski-Italia kuului hänelle ja Pohjois-Italia oli hänelle uskollinen. Mutta hänen täytyi käydä silti ankaraa taistelua Henrik VI:n saksalaisia ystäviä vastaan. Innocentius III teki kaikkensa lietsoakseen saksalaisvihaa ja kohottaakseen italialaiskansallisen liikkeen arvoon ja kunniaan.

Yleisestä hajaannuksen ajasta paavius kohosi kuitenkin maailmanherruudenaatteen etevimpänä edustajana. Innocentius III oli Gregorius VII:n aatteiden tarmokkain ja menestyksellisin puolustaja. Ei mikään tuon ajan kirkollisissa tai valtiollisissa oloissa välttänyt tämän hallitsijan valpasta katsetta.

"Uudesta Salomosta", Innocentius III:sta tuli Euroopan erotuomari, ja hänen voimakkaan kätensä tunsivat kansat aina Islannista Eufraatin rannoille saakka. Ne lähes 6000 hänen kirjoittamaansa kirjettä, jotka ovat säilyneet, osoittavat selvästi hänen harvinaisen lahjakkuutensa poliitikkona. Hänen toimintansa Rooman paavina vaikutti paaviuden kannalta menestyksellisesti Englannin, Ranskan ja Saksan kansojen ja valtioiden vaiheissa. Innocentius III työskenteli kaikkialla tehdäkseen hierarkiasta politiikkansa kuuliaisen välikappaleen ja vapauttaakseen siten kirkon kokonaan maallisesta vallasta.

1200-luvun alkupuolen paavit olivat Euroopan todellisia hallitsijoita, jotka ohjasivat sekä kirkkoa että Euroopan maallista politiikkaa. He loivat yhtenäisen eurooppalaista yhteiskuntaa säätelevän oikeusnormiston, ja vaikuttivat ennennäkemättömän tehokkaan massakommunikaatiovälineen - papiston, sisterssiläisten ja kerjäläisveljien saarnatoiminnan - kautta eurooppalaisen mentaliteetin muodostumiseen yhteiskunnan kaikissa kerrostumissa. Innocentius III julisti pitämässään yleisessä kirkolliskouksessa vuonna 1215 palatsissaan Lateraanissa, että papisto on välittäjän asemassa kristillisen seurakunnan ja Jumalan välillä.

Innocentius III puuttui holtittoman Englannin kuninkaan Juhana Maattoman toimiin ansiokkaalla tavalla, ja palautti siten Englannin yhteiskuntajärjestyksen huomattavasti paremmaksi. Juhana Maaton tuli Englannin kuninkaaksi vuonna 1199. Hän ei osoittanut kuningasaikanaan erityisiä valtiomiehen taitoja, vaan suhtautui maansa oloihin ja alaistensa elämään välinpitämättömästi. Kuningas Juhana Maaton ei ollut mies, joka olisi varautunut huolella perintömaittensa hallitsemiseen ja puolustamiseen. Sitä vastoin kuningas Juhana Maaton joi ja pelasi. Tämän kuninkaan elämäntapa oli käsittämättömän lyhytkatseista, ja valtakuntansa asioista piittaamatonta. Kaikki säädöt ja laitokset joutuivat sille alttiiksi. Aatelismiehiä ja talonpoikia ajettiin mailtaan ja mannuiltaan, luostareita ja hiippakuntia ryöstettiin pu-

tipuhtaaksi, ja ennen muuta Lontoon porvaristo hoippui verotaakkojen painamana. Hänen hallituskautenaan ei auttanut mitään edes lakiin vetoaminen - silloin joutui vain vaaraan saada näännytä Towerissa, tai muissa hirveissä vankityrmissä.

Innocentius III koetti saada Englannin arkkipiispaksi erästä kardinaaleistaan, Stephen Langtonia, mutta Juhana Maaton kieltäytyi nimittämästä häntä virkaan. Juhana Maaton ajoi maanpakoon ne hengenmiehet, jotka Innocentius III oli taivuttanut valitsemaan Langtonin. Silloin Innocentius III julisti Englannin kirkonkiroukseen ja uhkasi panna Juhana Maattoman viralta, sekä lahjoittaa hänen kruununsa Filip Augustille. Lopulta Englannin kuningas luovutti kruununsa polvistuen legaatille ja otti sen hänen kädestään paavin läänityksenä, ja lupasi maksaa vuosittaista veroa Roomalle.

Innocentius III lujitti itse valtaansa Roomassa, ajoi saksalaiset pois ja teki siitä itselleen kokonaan oman valtakunnan. Englannin ja Sisilian kuninkaiden lisäksi eräät muutkin ruhtinaat tunnustivat hänet lääninherrakseen. Innocentius III puuttui Saksan valtataisteluihin sellaista diplomaattista taitoa osoittaen, että hänen kuningasehdokkaansa Otto IV selviytyi voittajana.

Innocentius III julisti voimallisessa "*Unam Sanctam*" -bullassaan 1302, että pelastuksen kannalta oli välttämätöntä, että kaikki ihmiset, myös mahtavimmat olivat täysin Rooman paavin alaisuudessa. Maailmaa hallitsevilla kirkolla on ainoastaan yksi pää, ja sinä päänä on täällä maan päällä Kristuksen sijainen ja Pyhän Pietarin seuraaja, Rooman pyhä isä. Maailman ruhtinaat saavat käyttää maallista miekkaa, mutta ainoastaan paavin tahdon mukaisella tavalla. Jos maallinen valta käyttää miekkaa väärin tai yleensä tekee jonkin virheen, kuuluu tuomitseminen ja rankaiseminen hengelliselle vallalle.

Carl Grimberg ei katso kirjoittamassaan Kansojen historia -teoksessaan itse riittäväksi perusteeksi keskiajan Katolisen kirkon ja paavinvallan voimankäytölle sen uskonnollista asemaa ja toimintaa Jumalan edustajana maan päällä. Pro gradu -tutkimusta tehdessäni havaitsin, että Carl Grimberg arvioi Katolista kirkkoa, sen johtajia ja paaveja erityisesti heidän henkilökohtaisen elämän hurskaudesta käsin.

Itse arvioinnissaan maallista ja hengellistä vallankäyttöä kohtaan Carl Grimberg osoittaa mielestäni esimerkillistä tasapuolisuutta; hän ei sorru historianteoksessaan asettumaan tuomariksi toiselle puolelle, joskin hän arvioi mielestäni erittäin kriittisesti kaikkien vallankäyttäjien toimintaa koko paavinvallan ja Euroopan maallisten hallitsijoiden osalta.

Historioitsija Carl Grimberg arvioi paavi Innocentius III:n toimintaa eettisesti hänen poliittisia saavutuksiansa kriittisemmin." Niiden paavien joukkoon, jotka ovat pyrkineet elämässään toteuttamaan

kristillisiä ihanteita, Innocentius III ei kuulu. Häntä ei lueta niihin, jotka ovat hankkineet paaviudelle uutta siveellistä voimaa.

Edellä oleva Carl Grimbergin lausunto on mielestäni ainakin jossain määrin yksipuolinen siinä mielessä, että Innocentius III tunnettiin juuri paavina, joka ei suvainnut, että hengenmiehet käyttivät etuoikeuksiaan väärin paheelliseen ja syntiseen elämään. Kun oli kysymys siveettömyydestä ja irstailusta, Innocentius III ei säästännyt edes piispoja eikä arkkipiispoja.

Filip Kaunis oli Ranskan kuningas 1285-1314. Bonifacius VIII:n ja Filip Kauniin välisessä taistelussa ottivat yhteen feodaaliyhteiskunnalle rakennettu katolisen kirkon papalismi ja uudelleen organisoitu Ranskan kuninkaanvalta. Kumpaakin osapuolta hallitsi oma kristillisen ykseyden ideologia. Molemmat edellyttivät, että hengellinen ja maallinen toimisivat yhdessä ja että niiden välillä vallitsisi sopusointu yhteisen päämäärän hyväksi.

Teologinen näkemys paaviin keskittyvästä kristikunnan ykseydestä ei saanut kuitenkaan enää kannatusta. Uudet aatteet, joilla voitiin vedota antiikin perintöön, olivat tuoneet esille ajatuksen, että valtio on itsenäinen suure, ja vanhan kirkon keisarikunta-ajatus ja konsialirismi olivat uudistuneet kansallisesti. Carl Grimberg kirjoittaa Ranskan kuningas Filip Kauniista ja hänen toimistaan saksalaisen historioitsija Wenckin tutkimustyön pohjalta: "Wenckin on onnistunut kerätä aiemmin huomiotta jääneistä Filip Kauniiseen liittyvistä historian lähteistä uutta tietoa kuningas Filip Kauniista. Tutkimalla kirjoja, jotka tekijät ovat omistaneet kuningas Filip Kauniille, Wenckin on onnistunut saaman selville yhtä ja toista siitä, mikä käsitys tuon ajan kirjailijoilla ja tiedemiehillä oli hänestä".

Wenckin tutkimuksesta saa sen kokonaisvaikutelman, että kuningas Filip Kaunis, joka oli sekä sivistynyt että kulttuuriharrastaja, omasi myös huomattavat valtiolliset lahjat. Hän oivalsi muun muassa samoin kuin Keisari Fredrik II, kuinka suuri vaikutus julistuksilla ja lentolehtisillä oli yleisen mielipiteen muokkaamisessa. Wenck arvioi, että kuningas Filip Kaunis uskalsi harjoittaa monissa hallitustoimissaan itsenäistä politiikkaa. Kuningas Filip Kauniin ulkopoliittikka ja kirkkopoliittikka oli päämäärästään tietoisien hallitsijan toiminnan tulosta. Sen prelaattien, munkkien ja paronien muodostaman piirin tilalla, joka oli ympäröinyt vielä kuningas Ludwig VIII:aa, kuningas Filip Kaunis asetti lakimiehiä ja laskutaitureita, joiden yleneminen perustui hallintatoimien hoidossa tekemäänsä työn erinomaisuuteen.

Vaikka Carl Grimberg tuo esille Ranskan kuningas Filip Kauniin itsenäisen ja päämäärätietoisien kirkko- ja ulkopoliittikan hoitamisen, näyttää hän toisaalta itse katsovan varsin kriittisessä valossa kuningas Filip Kauniin hallituskauden tekoja. Carl Grimberg kirjoittaa kirjallisuushistorioitsija Gaston Parisia lainaten seuraavasti: "Miten voisikaan muuta kuin moittia tätä julmaa ja petollista hallitsijaa,

joka on vuodattanut niin paljon verta, ja rikkonut niin monia lupauksia! Miten voisikaan muuta kuin ihailia tätä tarmokasta ja lahjakasta miestä, joka on hankkinut Ranskalle niin korkean arvosijan Euroopan valtioiden joukossa ja tehnyt työtä saadakseen maan sisäiset olot järjestykseen, jakaakseen oikeutta ja perustaakseen kunnollisen hallinnon!"

Carl Grimbergin arvioissa Ranskan kuningas Filip Kauniista, on painava osa myös niillä kuninkaankaan omilla sanoilla, jotka hän lausui kuolinvuoteellaan, joista on jättänyt tiedon eräs luotettava ja puolueeton aikalainen, muuan espanjalainen, joka silloin oleskeli Ranskan hovissa. Filip Kaunis tunnusti - kertoja lausuu - että hän oli monin tavoin rikkonut Jumalaa vastaan ja vihastuttanut hänet. Häntä olivat siihen johtaneet huonot neuvot. Mutta niihin huonoihin neuvoihin hän oli ollut itse syypää. Sellainen omaa vastuuta korostava lausunto "muuttaa hänet", sanoo Wenck, "yhdeällä iskulla varjosta ihmiseksi".

Pro gradu -tutkielmassani Carl Grimbergin näkemys paavien ja Euroopan hallitsijoiden ristiriidoista 1050-1418 kiinnitin yleisesti huomiota kolmeen näkökohtaan historioitsija Carl Grimbergin tulkinnassa.

Mielestäni Carl Grimberg ei itse näe eettisesti perusteltuna sotilaallisesti ekspansiivista toimintaa ja sotilaallisia operaatioita, joissa ei ole selkeästi kyseessä oman valtion kansalaisten, heidän elämänsä ja hyvinvointinsa turvaaminen.

Toiseksi Carl Grimberg kirjoittaa mielestäni, joskin voimakkaan subjektiivisesti ja kantaaottavasti nykyisestä historian tutkimuksen tavasta ajatellen, niin kuitenkin oikeutta tehden tutkimuskohteelleen siinä mielessä, että hän on kirjoittaessaan paavinvallan ja Euroopan maiden valtioiden tematiikasta ihailtavan oikeudenmukainen. Hän ei asetu laajassa kokonaistarkastelussa kummankaan osapuolen puolelle.

Kolmanneksi Carl Grimberg ei hyväksy doktriinia paavinvallan täyteydestä "*plenitudo potestatis*", eikä paavi Innocentius III:n vuonna 1302 julkaisemassa "*Unam Sanctam*" -bullassa paaviuden ohjelmajulistuksen ilmaisua: "jos maallinen valta käyttää miekkaa väärin tai yleensä tekee jonkin virheen, kuuluu tuomitseminen ja rankaiseminen hengelliselle vallalle". Koska Carl Grimberg ei hyväksynyt "*Unam Sanctam*" -bullaa teesiä, ei hän hyväksynyt paaviuden tekoja vain sillä perusteella, että ne olivat johdettuja tästä julistuksesta.

Näen jonkin verran ongelmallisena osan historioitsija Carl Grimbergin arvioineista, jotka hän tekee selostaessaan maallisen ja Katolisen kirkon valtavoittelua. Näyttää siltä, että Carl Grimberg ei aina sisällytä tulkintoihinsa niitä uskonnollisia ja teologisia tekijöitä paavien toimintaa arvioidessaan,

jotka paaveja velvoittivat. Sitä vastoin hän näyttää selittävän lähes poikkeuksetta hallitsijoiden toimintaa sekä paavien että maallisten hallitsijoiden osalta pelkällä vallan tavoittelulla ja vallanhimolla.

Aivan kuten Gregorius VII myös Innocentius III oli vakuuttunut siitä, että paavilla oli velvollisuus huolehtia siitä, että kristikunta noudatti Jumalan lakia ja tahtoa, kirjoittaa kirkkohistorioitsija Torben Christensen. Gregorius IX loi tulkinnallisen prosessin asettaakseen voimaan hereetikkojen rankaisemisen nimeämisessä erikoistuomarit eli inkvisiittorit, joiden tarkoituksena oli löytää ja rangaista hereetikot. Innocentius III julisti, että harhaoppi on vastaavanlainen rikos kuin petos hallitsijaa kohtaan. Näin inkvisiittoreilla oli käytössä hereetikkoja vastaan roomalaisen kanonisen oikeusmenetelmän säännöt rikoksesta rankaisemiseksi.

Tutkimukseni temaattinen rakenne jäsentyy ajallisesti kolmeen osaan. Ensimmäinen niistä käsittelee paavinvallan pyrkimystä haastaa Euroopan monarkistiset kuninkaats valtataistelussa Saksan kuningas-keisareita vastaan, alkaen noin vuonna 1050 Gregorius VII:n ollessa paavina, ja Henrik IV:n Saksan keisari-kuninkaana. Ajanjakso päättyi Wormsin konkordaattiin vuonna 1122, jossa Investituurariita saatiin viimein ratkaistuksi.

Toisen osan pro gradu -tutkielmassani muodosti paavinvallan huippukauteen kulminoitunut Innocentius III:n hallintoaika, jolloin paavi oli paitsi merkittävä hengellinen vallankäyttäjä, myös voimakas poliittinen vallankäyttäjä Euroopassa.

Kolmas pääteema tutkimuksessani sisälsi Ranskan kuninkaan Filip Kauniin toiminta, joka tuli ajan kuluessa muuttamaan katolisen kirkon ja maallisen kuningasvallan voimasuhteita. Filip Kaunis oli Ranskan kuningas vuosina 1285-1314. Hänen myöhempi valtiollinen toiminta sai aikaan kehitystä, joka muutti katolisen kirkon ja paavien asemaa sekä heidän valtasuhteitansa keskiajalla.

Kuningas Filip Kaunis ei hyökännyt suoraan papalisiin doktriinia vastaan, vaan tarttui sen heikkoon kohtaan, nimittäin siihen, että kerettiläisellä paavilla ei voinut olla "*plenitudo potestatis*" eli vallan täyteyttä, vaan valta oli tässä tapauksessa siirtynyt kirkolliskokoukselle. Filip Kaunis poltti bullan (*Auscula fili*), kutsui koolle valtiopäivät ja kielsi Ranskan piispoja osallistumasta paavin konsiiliin. Lisäksi hän julisti tämän antikristukseksi, itsensä kutsutuksi valvomaan kristittyjen parasta Ranskassa, ja ilmoitti aikomukseksi saada kutsutuksi koolle konsiili huolehtimaan kristikunnan menestyksestä.

Paavien teokratia joutui kansallisella tasolla antamaan periksi hallitsijan vaatimukselle saada huolehtia kansakunnan parhaasta. Tähän vaatimukseen sisältyi kaikkia kansalaisia, mukaan luettuna papiston jäsenet, koskeva velvollisuus auttaa kuningasta. Sen korvaukseksi kuningas otti vastatakseen

kristinuskon suojelemisesta. Oli otettu ensimmäinen askel kohti maallisenvallan vapauttamista hengellisestä vallasta.

5 Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Crimberg, Carl
1965 Kansojen historia. Keskiaika 1.
Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

Crimberg, Carl
1965 Kansojen historia. Keskiaika 2.
Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö.

5.1 Kirjallisuus

- Duffy, Eamon
2014 Saints & Sinners. A history of the Popes.
Yale University Press. New Haven and London.
- Heikkilä, Tuomas & Niskanen, Samu.
2004 Euroopan synty. Keskiajan historia.
Edita Prima Oy. Helsinki.
- Krötzl, Christian
2004 Pietarin ja Paavalin nimissä. Paavit, lähetystyö ja Euroopan muotoutuminen (500-1250)
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Marty, Martin
2010 Kristitty maailma. Kristinuskon globaali historia. Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja.
Helsinki
- Moore, John. C.
1999 Pope Innocent III and his World.
Hofstra University.
- Robinson, I.S
1999 Henry of Germany, 1056-1106.
Cambridge University Press.
- Rubin, Miri & Simons, Waltter, Perron, Anthony & Winroth, Anders
2014 Christianity in western Europe. C.1100-1500. The Mystic Gospel of Hellenistic Judaism. The
Cambridge History of Christianity. Volume 4. Kaisa. e-aineisto.